

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY
VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI
TARIX FAKULTETI**

**“Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi” kafedrası
IV kurs bitiruvchisi Giyasov Shaxbozning**

**“AYOL HUQUQLARINI HIMOYA QILISH: XALQARO ANDOZALAR
VA MILLIY QONUNCHILIK” mavzusidagi**

**BITIRUV
MALAKAVIY ISHI**

Ilmiy rahbar:

Abdullayeva F.

BUXORO-2018

**MAVZU: AYOL HUQUQLARINI HIMOYA QILISH: XALQARO
ANDOZALAR VA MILLIY QONUNCHILIK**

Reja:

KIRISH

**I BOB. Ayollar huquqlarini himoya qilishning xalqaro huquqiy
asoslari.**

1.1. Ayollar huquqlarini himoya qilish bo'yicha xalqaro konferensiyalar

1.2. Xalqaro tashkilotlarning huquqiy hujjatlari

**II BOB. O'zbekistonda ayollar huquqlarini himoya qilishning milliy
huquqiy mexanizmi.**

2.1. O'zbekiston Respublikasida ayollar huquqlarini himoya qilishning huquqiy
asoslari

2.2. O'zbekiston Respublikasida ayollar huquqlarini himoya qilish
strategiyasining mohiyati

XULOSA

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

ILOVA

KIRISH

Mavzuning dolzarbligi. Inson huquqlari demokratik huquqiy davlatning eng muhim belgisi, har bir davlatning demokratik taraqqiyot darajasini ko'rsatuvchi muhim mezondir. Shuning uchun ham, inson huquqlari xalqaro va milliy qonunchilik tizimda muhim o'rin tutadi. Zero, inson manfaatlari ta'minlangan, huquq va erkinliklar himoyalangan davlatgina huquqiy va demokratik davlat deb e'tirof etilishi mumkin. Barpo etilayotgan demokratik davlat xalqning urf-odatlarini, uzoq yillik tarixiy tajribasi bilan ham hisoblashishi kerak bo'ladi. Bu haqida Birinchi Prezidentimiz: "Biz barpo etayotgan demokratik davlat xalqimizning ma'naviy-ruhiy dunyosini imkon boricha to'liq hisobga olib ish yuritmog'i lozim. Yuksak ma'naviylik va ijtimoiy adolatni nozik his etishi, ma'rifatli va ma'lumotli bolishga intilish xalqimizga xos xususiyatlardandir. Bu xususiyatlar ko'p jihatdan Sharq falsafasi, islom falsafasi ta'sirida shakllangan bo'lib, ularning rivojlanishiga o'zbek xalqi bebaho hissa qo'shganligini hamma e'tirof etadi"¹, deb aytib o'tgan edi. Bu jumlar asosiy qonunimiz hisoblangan Konstitutsiyamizda: "O'zbekiston Respublikasida demokratiya umuminsoniy printsiplarga asoalanadi, ularga ko'ra inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni, qadr-qimmatini va boshqa huquqlari oliy qadriyat hisoblanadi"², deb ta'kidlangan holda qonuniy tus berilgan.

"Bugungi kunimizda inson huquqlarining ajralmas qismi sifatida ayollar huquqlari, erkak va ayol o'rtasidagi ijtimoiy va huquqiy tenglik masalasi mavzuning dolzarbligini ko'rsatmoqda. Chunki hozirgi kunda dunyoning ko'plab mintaqalari ayollarning jamiyatdagi mavqei, ular huquqlarining poymol etilayotganligi bilan bog'liq jiddiy muammolar yuzaga kelyapti"³.

Jamiyatimiz taraqqiyotining hozirgi bosqichida o'zbek xalqi ma'naviyatini, jumladan siyosiy va diniy savodxonligini oshirish jarayonida ayollar huquqiga doir qoidalarni ilmiy tahlil qilish ijtimoiy zarurat sifatida belgilanmoqda. Bu jarayonda

---

¹ Karimov I.A. Bizdan ozod va obod Vatan qolsin. T.2. T.: O'zbekiston. 1994.-B.232.

² O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi,- T.: O'zbekiston. 2017.- B.5.

³ Giddens E Sotsiologiya. - M.: Editorial URSS. - 1999. p. 14.

ayollar masalasi asosiy omillardan biri sifatida muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida xalqimiz ma'naviyati, huquqiy madaniyatini oshirish jarayonida ayollar huquqiga doir qoidalarni ilmiy tahlil qilish ijtimoiy zaruratga aylanmoqda. Respublikamiz qonunchiligida ham xotin-qizlarning huquq va erkinliklarini himoya qilish va ularga imtiyozlar belgilash to'g'risida bir necha qonun, Prezident farmoni va Vazirlar Mahkamasining qarorlari qabul qilindi.¹ Bu hujjatlarda ayollarga mehnat, davlat va ijtimoiy qurilish sohasida, pensiya ta'minot, bolali ayollarga belgilanishi lozim bo'lgan boshqa imtiyozlar kafolatlangan. Bundan tashqari parlament tarkibida ayollarning tarkibiy soni aniq foizlarda belgilab qo'yildi. Bu hol jahon tajribasida ham kuzatiladi. Masalan, Daniya, Norvegiya, Shvetsiya kabi Boltiq bo'yi davlatlari parlamentida ayollar soni umumiy deputatlarning 50 foizni tashkil qiladi.²

U yerdagilarning fikricha, ayol davlat arbobi erkak kishi ko'rmagan - aytaylik, oila, nikoh, qarindosh-urug'chilik instituti, mehnat, bandlik, farzand tarbiyasi, oiladagi zo'rovonlik kabi yuzlab hayotiy muammolarni o'z boshidan kechiradi va shuning uchun ham u illatlarning qaytarilmasligi uchun parlament minbaridan samarali foydalanadilar.

Bugungi kunda ayollar huquqlari nafaqat zamonaviy qonunchiligimiz normalarida, balki, shariat manbalarida qay tarzda bayon etilganligini ochib berish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Chunki, oila va nikoh munosabatlariga doir masalalar garchi dunyoviy qonunchilik bilan tartibga solinsada, lekin bu

---

¹ O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi "Xotin-qizlarga qo'shimcha imtiyozlar to'g'risida"gi 1999 yil 14 apreldagi №760-1 sonli Qonuni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xotin-qizlarning ijtimoiy muhofazasini kuchaytirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 1999 yil 17 martdagi № pf-2246 Farmoni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasining davlat va ijtimoiy qurilishida xotin-qizlarning rolini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 1995 yil 2 martdagi № PF-1084 Farmoni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Bolali oilalarni ijtimoiy himoya qilishni kuchaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 04.03.1996 № PF-1383 sonli Farmoni, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamsi "O'ta zararli va o'ta og'ir mehnat sharoitlarida ishlayotgan ayollarning daromadiga imtiyozli soliq solish to'g'risida"gi 1999 yil 17 martdagi № 117 sonli Qarori, O'zbekiston Respublikasi Oliy va O'rta Ta'lim Vazirligining "Oila, onalik va bolalikni ijtimoiy ximoya qilish to'g'risida"gi 2000 yil 14 sentyabr №248 sonli buyrug'i, norma ma'lumotlar bazasi

² Giddens E Sotsiologiya. - M.: Editorial URSS. - 1999. p. 12

munosabatlarda shariat qoidalarining o'ri beqiyos. Bu holatni to'g'ri baholagan yurtboshimiz - bizning imon-e'tiqodli xalqimiz kommunistik mafkura hukmron bo'lgan sovet tuzumining xudosizlik jamiyatida ham qizlarini shar'iy nikohsiz turmushga bermagan - deya ta'kidlagan edi. Bundan shu narsa ma'lum bo'ladiki, shariat qoidalari bizning qon-qonimizga singib odat qoidalariga aylanib ketgan. Shu bois ham islom huquqida ayollar huquqining holatini, ularning ijtimoiy mohiyatini huquqiy jihatdan o'rganish, bugungi kunda muhim masalalardan biri bo'lib turgan gender tengligining sharqona ko'rinishini ilmiy-nazariy va tahliliy jihatdan tadqiq etish o'ta muhimdir. Shu narsa aniqki, qaerda ayol kishi qadr-qimatiga yarasha baholansa, unga izzat-ikrom, har tomonlama e'tibor, hurmat ko'rsatilsa, o'sha yerda yuksak taraqqiyot namunasini ko'ramiz, o'sha davlat hayotning ham iqtisodiy, ham ijtimoiy jabhalarida farovon turmush qurgan bo'ladi.

BMIning maqsadi. Ushbu tadqiqotdan asosiy maqsad xalqaro huquq nomalarida va O'zbekiston Respublikasi milliy qonunchiligi xotin-qizlarning huquqiy holati, oila va nikoh masalalarida ayollarga taalluqli masalalarning huquqiy jihatlari, ularning davlat va jamiyat hayotda tutgan roli, ayollarning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy huquq va erkinliklarini tadqiq etish, mavjud qonunchilik me'yorlari, xalqaro normalarni o'rganib chiqish.

BMIning vazifasi.

Birinchiidan, ayollar huquqlarining taraqqiy etishi va nazariy jihatlari o'rganish;
Ikkinchiidan, Milliy qonunchiligimiz va xalqaro huquq normalarida ayollarning erkaklar bilan huquqiy jihatdan tengligini tadqiq etish;
Uchinchiidan, O'zbekiston Respublikasida ayollar huquqlarini himoya qilishning huquqiy asoslari o'rganish;
To'rtinchiidan, O'zbekiston Respublikasida ayollar huquqlarini himoya qilish strategiyasining mohiyati yoritib berish.

Mavzuning o'rganilganlik darajasi. Ayollar huquqlari ayni shu kunga kelib o'rganilayotgani masala emas. Bizgacha bu mavzu bir qancha huquqshunos, siyosatshunos va olimlar tomonidan turli jihatlari o'rganib chiqilgan. Jumladan,

huquqshunos G.Matkarimova¹, A.Saidov², A.Sh.Jo'zjoniy³, N.Yusupova⁴, E.Fayzullayeva, J.Shermuhamedova kabilarning ishlarini aytib o'tish o'rinli.

Islom huquqshunosligi bo'yicha dastlabki fan nomzodlaridan bir hisoblanuvchi Nigora Yusupova ayollarning huquq va erkinliklariga oid ko'plab tadqiqot ishlarini olib borganiga guvoh bo'lish mumkin. N.Yusupovaning yuridik fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan ilmiy ishi respublika ayol huquqlari va erkinliklariga doir islom kontseptsiyasi, islom huquqida ayolning huquqiy maqomini tadqiq etishga bag'ishlangan kompleks tadqiqot bo'lib, ayol huquqlari inson huquqlarining tarkibiy qismi sifatida o'rganishi zarurligini ko'plab tahlillar asosida asoslab bergan.

Gulchehra Matkarimovaning "Ayol huquqlari", "Avvalo inson o'zing" kabi ko'plab asarlari va ilmiy maqolalarida o'rganilayotgan mavzu dunyo qonunchiligi va bir qancha statistik ma'lumotlar asosida batafsil yoritib berilgan. Jamila Shermuhamedovaning o'zbek, rus, frantsuz, ingliz, nemis tillarida e'lon qilingan 20 dan ortiq ilmiy asarlarida ham bu mavzu ancha keng tadqiq qilingan. Bir so'z bilan aytganda, ularda ayollarning jamiyatda tutgan o'rni va qismati haqidagi ibtidoiy tushuncha, hatto eng zamonaviy xotin-qizlar vakillarining ham o'zlarining tobe holatlarini me'yoriy narsa deb qarashlari bildirilgan. Masalan, uning ta'kidlashicha, "ayollar masalasida odamlar ongida hamon riyokorlik, loqaydlik, tilyog'lamalik hukmron. Ularning kamsitilishi, turli bid'atlarga giriftorligi, erkaklarga nibatan bir necha pog'ona past turishi haqidagi fikrlar ham xotin-qizlarni tobora sustkashlikka

---

¹ Matkarimova G.S. Xalqaro va milliy huquqda ayollarning gender va reprodaktiv huquqlari. -T.: 1998., "Avvalo inson...", T.: 1998 y. – B. 48., "Ayol huquqlari", T.: 1999 y. – B.64.

² A.Saidov "Ayollar huquqlari bo'yicha xalqaro va milliy qonun hujjatlari rivojlanishning asosiy yo'nalishlari",T.:1999.

³ Saidov A.X., Jo'zjoniy A. Sh. Sharq va inson huquqlari: tarixiy-huquqiy lavhalar. - T.: Ijtimoiy fikr, 1998. – B.43.

⁴ Yusupova Nigora Jaloliddin qizi. Islomda ayol huquqlari, T.; "O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi akademiyasi", 2006.

olib kelyapti, ularni yordamga muhtoj hatto qo'lidan hech narsa kelmaydigan, nochor kimsaga aylantirib qo'ymoqda"¹.

E.Fayzullayeva olib borgan "Erkak va ayollar o'zaro munosabati: an'ana va zamonaviylik" deb nomlangan tadqiqotda jamoatchilik fikrini o'rganish va ommaviy axborot vositalarida e'lon qilingan ma'lumotlar asosida bu yerda qo'yilgan masalalar hayotda yuz berayotgan noxush voqea-xodisalar misolida yoritilgan.

---

¹ Matkarimova G.S. "Avvalo inson o'zing", T.: 1998. –B.43.

I BOB. AYOLLAR HUQUQLARINI HIMOYA QILISHNING XALQARO HUQUQIY ASOSLARI

1.1. Ayollar huquqlarini himoya qilish bo'yicha xalqaro konferensiyalar

“Xotin – qizlarning tengligi insoniyatning tarixiy yutuqlaridan biridir. Ayollar millat genofondini shakllantiruvchi asosiy manbagina emas, balki iqtisodiyotda katta mehnat resursi hamda millat an'analarining davomchisidir”¹.

Inson huquqlarining ajralmas qismi sifatida xotin – qizlarning huquqlariga rioya qilinishi sohasidagi vaziyat ham jahon hamjamiyatini qattiq tashvishga solmoqda. Ayollarning erkaklar bilan tengligiga erishish borasidagi muayyan yutuqlarga qaramasdan, ba'zi jamiyatlardagi ayollar uchun haqiqiy tenglik hali – hamon orzuligicha qolib kelmoqda. Ular huquqlarining cheklanishi va xo'rlanishida namoyon bo'layotgan diskriminatsiya qilish hollari ana shundan dalolat beradi.

“Inson huquqlari muammosi hozirgi vaqtdagi eng jiddiy muammolar qatoriga kiradi. Bunday huquqlarning universal tusga egaligi ushbu muammoni dunyodagi barcha mamlakatlar uchun ham umumiy ahamiyatga molik qilib qo'yadi, chunki inson huquqlari buzilmaydigan mamlakatning o'zini topish qiyindir. Xotin – qizlarning huquqlariga rioya qilinishi sohasida vujudga kelgan vaziyat jahon hamjamiyatini qattiq tashvishga solmoqda. Ayollarning erkaklar bilan huquqiy tengligiga erishish borasidagi muayyan yutuqlarga qaramasdan, ayollar uchun haqiqiy tenglik ham baribir orzuligicha qolib kelmoqda. Ular huquqlarining cheklanishi va xo'rlanishida namoyon bo'layotgan kamsitish hollari ana shundan dalolat beradi”².

---

¹ Shamsiyeva M.X. Gender tenglik. Buxoro Davlat Universiteti ilmiy axboroti.//2015. №1. – B.125.

² Tansiqboyeva G. Ayollarning diskriminatsiya qilinishini bartaraf etish – ularning amaldagi tengligining zaruriy sharti//Ayol huquqi va erkinliklari. – T.: Adolat, 2002. – B. 8.

O'tmishga nazar tashlansa, ayolning jamiyatda tutgan o'rnini uning oiladagi vazifalaridan kelib chiqqan holda belgilanganligining guvohi bo'lamiz. Jumladan, bundan 150 yil muqaddam Amerikada qabul qilingan "Ayollar huquqi deklaratsiyasi" da "Ayollar tarixi – ayollarning erkaklar tomonidan doimiy hukmronlik ostida olinishi tarixidan iborat" deb ta'riflangan. 1595 – yili Olmoniyada "Ayolning odam emasligi haqida dissertatsiya" kitobi nashr qilingan.

O'rta asrlarga xos bo'lgan ushbu qarashlar ayolning qiziqishlari faqat bola-oshxona-cherkovdan iborat ekanligini uqtiradi, ayol o'zining ongli hayoti orqali jamiyat rivojiga o'z hissasini qo'shishi mumkinligini inkor etadi.

XVIII – XIX asr birinchi yarmida jamiyat taraqqiyotida yuz bergan o'zgarishlar ayollarga bo'lgan munosabatning o'zgarishiga olib kela boshladi. Ushbu davrning Volter, Didro, Monteskye, J.J. Russo, Jozef Prezdon, Avgust Bebel kabi ilg'or fikrlovchi ziyolilari ayollarga millatning bir qismi, jamiyatning a'zosi sifatida qaray boshladilar. XIX asr ayollarning erkaklar bilan teng huquqli bo'lish uchun kurash voqealariga to'la bo'lib, tarixda bu voqealar "Feministlar harakati", "Qizil paypoqlilar harakati", "Ko'k paypoqlilar" nomini olgan. Ayollarning o'z huquqlari uchun ommaviy chiqishlari xalqaro standartlar qabul qilishiga olib keldi¹.

"Ayollarning iqtisodiy – siyosiy, kasbiy huquqlarini himoya qiluvchi tashkilotga ilk bor 1871 – yil 18 – martda Parij Kommunasida tashkil topgan davrda asos solingan edi. Ikkinchi jahon urushi tugagach esa, jahonda birinchi yirik tashkilot – Xalqaro Demokratik Xotin – Qizlar Tashkiloti (XDXQT) tuzildi. Mazkur tashkilot jahondagi barcha xotin – qizlar harakatiga boshchilik qilib, bir necha bor ayollar muammosiga bag'ishlangan xalqaro kongresslarni, jumladan, 1945 – yil noyabr oyida Parijda, 1948 – yil dekabrda Budapeshtda, 1953 – yil

---

¹ Shamsiyeva M.X. Gender tenglik. Buxoro Davlat Universiteti ilmiy axboroti.//2015. №1. – B.125.

¹.Saidov A. "Ayollar huquqlari bo'yicha xalqaro va milliy qonun hujjatlari rivojlanishning asosiy yo'nalishlari", T.:1999. – B. 34.

iyunda Kopengagenda, 1958 – yil iyun oyida Vena shahrida o'tkazishga muvaffaq bo'ldi.

XDXQT ning Vena Kongressida Prezident Ejeni Kotton jahon ayollari huzurida “Hozirgi jamiyatda xotin – qizlarning roli va mas’uliyati” to’g’risida ma’ruza qilib, butun dunyoda ayollarning teng huquqlarga ega bo’lishi, ularning fuqaro, ona, ishchi sifatidagi qadr – qimmatini hurmatlash to’g’risidagi talablarni ko’tarib chiqqan edi”².

Ayollar muammolarini hal qilish va ularni hal etish maqsadida xalqaro konferensiyalar tashkil etildi. Ayollar harakatlarining muhim bosqichlari:

- 1975 – yil I Butunjahon Ayollar Konferensiyasi va Xotin – qizlar yili deb e’lon qilinishi (Mexiko, Meksika);
- 1976 – 1985 – yil BMT tomonidan “Tenglik, Taraqqiyot, Tinchlik” shiori ostida Ayollar o’n yilligi deb e’lon qilinishi;
- 1980 – yil II Butunjahon Ayollar konferensiyasi (Kopengagen, Daniya);
- 1985 – yil III Butunjahon Ayollar konferensiyasi (Nayrobi, Keniya);
- 1995 – yil Ayollar holati bo’yicha IV Butunjahon konferensiyasi (Xitoy, Pekin), Pekin deklaratsiyasi va Harakatlar Platformasi;
- 1995 – 2004 – yillar BMT Bosh Assambleyasining 49 – sessiyasida “Inson huquqlari ta’limining o’n yilligi” e’lon qilinishi.

“Gender tenglik uchun kurash 1945 – yil BMT ning tashkil topishi bilanoq boshlandi. Tashkilotning dastlabki 51 a’zosidan 30 tasi ayollarga erkaklar bilan tenglikda saylov huquqi va davlat ishlari bilan tenglikda saylov huquqi va davlat ishlari bilan shug’ullanish huquqini berdi. BMT Nizomida erkaklar va ayollarning teng huquqliligi e’tirof etildi. Gender tenglikka erishish uchun

---

² Shamsiyeva M.X. Gender tenglik. Buxoro Davlat Universiteti ilmiy axboroti.//2015. №1. - B.125-126.

dastlabki qilingan ishlar ayollarning yuridik va fuqarolik huquqlaridagi muammolarni yechish dunyo bo'ylab ayollarning ahvoli bo'yicha ma'lumotlar yig'ishga qaratildi. Vaqt shuni ko'rsatdiki, faqatgina qonunlar bilan teng huquqlilikni ta'minlashga erishib bo'lmas ekan. Shundan keyin gender tengligi uchun kurashning ikkinchi bosqichi boshlandi. Shu maqsadda ayollar ahvolini yaxshilash borasida reja va strategiyalarni ishlab chiqarish uchun BMT tashkilotining tashabbusi bilan to'rtta xalqaro konferensiya chaqirildi. Bu konferensiyalar BMT tomonidan jahon miqyosida tashkil qilingan bo'lib, butun dunyo e'tiborini gender tengligi muammosiga qaratishga muvaffaq bo'ldi. Konferensiyalar butun dunyo aholisini bir maqsad yo'lida birlashtirdi va rejalar tuzish yo'nalishlarini belgilash ayollarning jamiyatdagi va shaxsiy hayotidagi ahvollarini yaxshilash uchun asos bo'ldi"¹.

Mexiko konferensiyasi. I Xalqaro konferensiya 1975 – yilda Mexikoda boshlandi. Unda 1975 – yil xalqaro miqyosda “Ayollar yili” deb e'lon qilindi va xalqaro jamiyatga yana bir bor ayollarga nisbatan munosabatda kamsitishga yo'l qo'yilayotganligi ko'p davlatlarda yechilmas muammo sifatida qolib kelayotgani eslatib o'tilib, konferensiya malaka almashish, munozara, kelishuv, maqsadlar qo'yish, mavjud ahvolni tahlil etish bilan boshlandi. BMT Bosh Assambleyasi Konferensiya ishtirokchilari oldiga quyidagi uch masalani qo'ydi:

- Gender tenglikni ta'minlash va jinsga bog'liq belgilarda kamsitishni yo'qotish;
- Ayollarni rivojlanish jarayoniga jalb qilish va ularning bu jarayondagi ishtirokini to'liq ta'minlash;
- Ayollarning butun dunyo bo'yicha tinchlikni ta'minlashdagi hissasini oshirish.

Yuqoridagi uch masala yuzasidan butun dunyoda amalga oshirilishi lozim bo'lgan faoliyatning asosiy yo'nalishlari ko'rsatilgan dastur qabul qilindi. Ko'rsatilgan masalalarni hal etish uchun 10 yillik muddat belgilandi. Dastur

---

¹Mo'minov A.R. Tillaboyev M. A Inson huquqlari. Ayollar huquqlari va erkinligini xalqaro-huquqiy himoya qilish.//T .: Adolat. 2013.- B.365.

ayollarni ta'lim olish, bandlik, siyosiy faoliyat, sog'liqni saqlash, uy-joy bilan ta'minlash, oziq-ovqat va oilani rejalashtirish sohalarida tenglikni ta'minlashga qaratilgan asosiy vazifalarni o'z ichiga olgan.

Konferensiya ishtirokchilari boshqaruv organlarini milliy strategiyani ishlab chiqish va rivojlanish jarayonida ayollarning teng huquqli ishtirokini taminlashga qaratilgan maqsad va vazifalarni aniqlashga chaqirdilar. 10 yillikning oxirida BMT ning 127 ta a'zo-davlati mazkur yo'nalish bo'yicha milliy mexanizmi va institutlarini tashkil qilishganligi hamda u borada tegishli, tadqiqotlar o'tkazilayotganligi haqida ma'lumotlar berdi.

Ayollar ahvolini yaxshilashga qaratilgan BMT Departamentiga Mexikodagi konferensiyada qo'shimcha qilib, Ayollar ahvolini yaxshilashga qaratilgan xalqaro tadqiqot instituti va BMT jamg'armasi tashkil qilindi. Mexikodagi uchrashuvning asosiy belgisi shu bo'ldiki, unda ayollarning o'zlari muhokamada ishtirok etdilar. Delegatlarning 133 nafaridan 113 nafari ayollar edi. Bu anjumanga parallel ravishda nodavlat tashkilotlarining forumi o'tkazildi va unda 4000 nafar atrofida vakillar qatnashdi. Forumda ishtirok etgan ayollarning fikrlari xilma-xil bo'lib, ular o'z mintaqasidagi muommolardan kelib chiqqan edi. Masalan, SHarq ayollari o'z qiziqishlarini dunyoda tinchlik o'rnatishga qaratgan bo'lsalar, G'arb ayollari tenglikni saqlashga, rivojlanayotgan mamlakatlarning ayollari esa, o'z e'tiborlarini o'tish davri muammolariga qaratdilar. Forum turli davlatlarning ayol va erkaklarini yig'ib, ayollar harakatini birlashtirishga bevosita yordam berdi.

“1976 – yilda BMT ning xotin – qizlar rivojlanish jamg'armasi (UNIFEM) tashkil etildi. UNIFEM faoliyati xotin – qizlarning ahvolini yaxshilash, gender masalalari bo'yicha yangi dasturlarni moliyaviy va texnik jihatdan qo'llab – quvvatlashga qaratilgan. Bugungi kunga kelib, 100 dan ziyod mamlakatlarda UNIFEM jamg'armalari faoliyat ko'rsatib kelmoqda. BMT ning

UNIFEM jamg'armasi xotin – qizlarning huquqlari va ularni himoyalash borasida to'rtta strategik maqsadga alohida e'tibor qaratib kelmoqda. Ya'ni:

- Ayollarni kambag'allik va qashshoqlikdan himoya qilish;
- Ayollarga nisbatan tazyiq o'tkazishni yo'qotish;
- Ayollar va qizlar o'rtasida VICH\SPID infeksiyasi tarqalishini oldini olish;
- Ayollarning demokratik boshqaruvdagi tenglik huquqini yaratib berish"¹.

Kopengagen konferensiyasi 1980 – yilda II Xalqaro konferensiya sifatida o'z ishini boshladi. Unda 145 davlat vakillari ishtirok etdi va bu sohada rivojlanish mavjudligini e'tirof etishdi. Konferensiya qatnashchilari Mexikoda avval bo'lib o'tgan konferensiyada qo'yilgan maqsadlar amalga oshganining guvohi bo'lishdi. Eng asosiy qilingan ishlardan biri 1979 – yilda Bosh Assambleya tomonidan “Xotin – qizlarga nisbatan kamsitishning barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi xalqaro konvensiya” qabul qilinishi bo'ldi. Konvensiya “Ayollar huquqlari bilimi” nomini oldi va u hozirda BMT ning 165 a'zo – davlatlarini birlashtirgan. 1999 – yil 10 – dekabrda Konvensiyaga qo'shimcha protokol qabul qilindi va bu jinsiy kamsitishga yo'l qo'yilayotganligi yuzasidan xalqaro organga shikoyat bilan murojaat qilish imkonini berdi².

Kopengagendagi konferensiya turli xil fikrlar va bahslar bilan o'tdi va dastur qabul qilindi. Unda ayollar huquqlarining amalga oshirilishiga to'sqinlik qilayotgan quyidagi bir qancha omillar sanab o'tildi:

- Ayollarning jamiyatdagi rolini oshirishda erkaklar ishtirokining yetishmasligi;
- Siyosiy xohishlarning yo'qligi (yetishmasligi);
- Rejalashtirishda ayollarning asosiy ehtiyojlarini hisobga olmaslik;

---

¹ Shamsiyeva M.X. Gender tenglik. Buxoro davlat universiteti ilmiy axboroti.//2015. №1 - B. 126.

² Mo'minov A.R. Tillaboyev M. A Inson huquqlari. Ayollar huquqlari va erkinligini xalqaro-huquqiy himoya qilish.//T .: Adolat. 2013.- B.367.

- Boshqaruv organlarida ayollar sonining kamligi;
- Davlat hayotida ayollar ishtirokini ta'minlovchi xizmatlarning yetshmasligi;
- Moliya resurslarining yetshmasligi;
- Ayollar o'z imkoniyatlarini anglab yetmasliklari¹.

Nayrobi konferensiyasi. Gender tenglik yuzasidan III konferensiyasi “BMT 10 yilligi – ayollar yutuqlarini sharhlash va baxolash xalqaro konferensiyasi: tenglik, tariqqiyot va tinchlik” deb nomlanib, 1985-yilda Nayrobida o'tkazildi. 15000 nafar vakillarning ko'pchiligi nodavlat notijorat tashkilot (NNT) laridan bo'lib, bir vaqtning o'zida NNTlar forumining ishtirokchilari edi. Mexikoda siyosiy va iqtisodiy tarmoqlardagi huquqlar yuzasidan birlashgan ayollar harakati endilikda tenglik, rivojlanish, tinchlik bayrog'i ostida birlashdi, qalqaro kuchga aylandi. Bahs-munozara va qilingan ishlar tahlili ma'lumotlar, yangiliklar hamda bilim va tajribani oshirdi. BMT to'plagan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, kamsitishlarning yo'qolishi va kamayishi faqatgina kam ta'minlangan ayollar o'rtasida yuz bergan. Rivojlanayotgan davlatlarda ayollar ahvolarining yaxshilanishi sezilmas darajada amalga oshirilgan. Qisqacha qilib aytganda, ikkinchi o'n yillikda qo'yilgan masalalar oxirigacha hal etilmagan. Yuqoridagi faktlar inobatga olinib, masalaga yangicha qarash talab etildi. Nayrobi delegatlari o'n yillik maqsadlarini tenglik, rivojlanish va tinchlikka erishish borasidan yangi yo'llarni izlashdan boshladi.

Nayrobi statistikasi 2000 – yilgacha rejalashtirilgan bo'lib, BMT ning 157 ishtirokchi-davlatlari tomonidan ishlab chiqildi va bir ovozdan qabul qilindi. Ayollar insoniyat faoliyatining hamma sohalaridagi boshqaruv ishlarida ishtirok eta olishi nafaqat ularning qonuniy huquqlariga, balki ijtimoiy-siyosiy zarurat

---

¹ Tansiqboyeva G. Ayollarning diskriminatsiya qilinishini bartaraf etish – ularning amaldagi tengligining zaruriy sharti//Ayol huquqi va erkinliklari. – T.: Adolat, 2002. – B. 10.

omiliga ham aylandi. Hujjatga asosan milliy doirada turli tadbirlar rejalashtirildi. Ularni uch asosiy guruhga bo'lish mumkin:

- Konstitutsiya va qonunchilikni takomillashtirish me'yorlari;
- siyosiy hayotda va qaror qabul qilishda teng ishtirokchilik;
- ijtimoiy dasturlarda tenglik.

Nayrobi koferensiyasining qarori shundan iborat bo'ldiki, endilikda vakolatli delegat har bir davlat tashkiloti va dasturlarida ayollar muammosini hal qilishda ishtirok etadigan bo'ldi.

Pekin platformasi. 1975 – yilda Mexikoda boshlangan konferensiyadan keyin ayollar va erkaklar o'rtasidagi munosabatlarda tengsizlik ma'lum darajada kamaydi. Konferensiya qarorlari barcha insonlarga, ayniqsa, erkaklar hayotiga katta ta'sir o'tkazdi. Qarorlar qabul qilishda tenglikning tan olinishi BMT tomonidan 90 – yillarda o'tkazilgan bir qancha xalqaro konferensiyalarda o'z isbotini topdi: atrof – muhit, inson huquqlari, aholi ijtimoiy rivojlanishi va boshqa turdagi bir qancha konferensiyalarda, qarorlar qabul qilishda ayollarning to'liq ishtiroki muhimligi ta'kidlandi¹.

Qayd etish lozimki, 1995 – yilda Pekinda chaqirilgan konferensiyada gender tengligi bo'yicha kurashning yangi sahifasi ochildi.

1995 – yilda BMT ning Ayollar ahvoli bo'yicha IV Umumjahon konferensiyasida qabul qilingan Pekin Harakatlar platformasi alohida muhim o'rin tutadi. Konferensiya bir ovozdan Pekin deklaratsiya va Harakat platformasida 12 yo'nalishdagi alohida sohalarga ahamiyat berildi. Uning muqaddimasi va 12 bo'limi ayollar huquqlari bo'yicha ayollar ahvolini global darajada baholash va butun dunyoda ayollar huquqlarini amalga oshirish bo'yicha strategiyalar, siyosat va choralar tadqiq etilgan eng to'liq dastur hisoblanadi. Bu

---

¹ Mo'minova A.R. Tillaboyev M. A Inson huquqlari. Ayollar huquqlari va erkinligini xalqaro-huquqiy himoya qilish.//T .: Adolat. 2013.- B.368.

sohalarda hukumatlar va jamiyatlar tomonidan quyidagi maxsus me'yorlar qabul qilinishi kerakligi ta'kidlandi:

- Ayollar va qashshoqlik;
- Ta'lim va ayollarning kasbiy tayyorgarligi;
- Ayollar va sog'liqni saqlash;
- Ayollarga nisbatan zo'ravonliklar;
- Qurolli mojarolar davrida ayollar;
- Ayollar va iqtisod;
- Ayollarning boshqaruv organlarida va qaror qabul qilishdagi ishtiroki;
- Ayollar holatini yaxshilashda institutsional mexanizm;
- Ayollar va inson huquqlari;
- Ayollar va ommaviy axborot vositalari;
- Ayollar va atrof – muhit;
- Qizlar.

Pekin konferensiyasi juda katta muvaffaqiyatga erishdi. Unda 189 davlatning 17000 delegati ishtirok etdi.

Qilingan ishlarning tahlili Pekin Harakat platformasi qabul qilingandan keyin besh yildan so'ng, BMT Bosh Assambleyasining maxsus sessiyasida ko'rib chiqildi.

Pekin platformasida ayollarga nisbatan zo'ravonlikka qarshi kurash to'g'risida shunday normalar bor: "Ayollarga nisbatan o'tkazilgan har qanday zo'ravonlik – har qanday jinsiy belgiga asoslangan tazyiq o'tkazish, ayol salomatligiga jismoniy, jinsiy yoki ruyih putur yetkazadigan, yoki unga azob – uqubat, iztiroblar chekishga olib keladigan, shuningdek, shaxsni yoki jamoa erkinligidan mahrum qilingan yoki mahkum etilgan harakatlarining sodir etilishi tushuniladi". Demak, ayollarga yetkaziladigan zo'ravonlik quyida keltirilgan hodisalarga muvofiq keladi, shu bilan birga, ular bilan cheklanib qolmaydi:

a) Oiladagi jismoniy, jinsiy va ruhiy zo'rvonliklar, jumladan, kaltaklash, sep bilan bog'liq muammolar, er tomonidan xotiniga zulm o'tkazilishi, ayollarga ziyon keltiradigan, ayollar jinsiy a'zolarini mayib qiluvchi operatsiyalar va boshqa turdagi hayotiy amaliyotda kuzatiladiga an'anaviy hodisalar, shuningdek, nikohdan tashqari bo'lgan zo'rvonlik va ayollarning nomus – nafsoniyatiga zo'rvonlik qilish bilan bog'liq bo'lgan tazyiqlar;

b) Ayolga nisbatan qo'llaniladigan jismoniy, jinsiy va ruhiy zo'rliklar qayerda sodir etilayotganligidan qat'I nazar, davlat tarafidanmi yoki davlatning layoqatsizligidanmi, baribir ayollarning kamsitilishiga kiradi (IV Ayollar ahvoli bo'yicha Jahon konferensiyasi Harakatlar dasturi, 113 – bandidan).

Nyu – Yorkda 2000 – yil 5 – 9 iyun kunlari “Ayollar 2000 – yilda: ayollar va erkaklar o'rtasidagi tenglik, taraqqiyot va tinchlik” deb nomlangan maxsus sessiya o'tkazildi. Ushbu sessiya hukumat va fuqarolik jamiyatiga foydali tajribalar bilan o'rtoqlashish, joriy muammolarni ko'rib chiqish, erkaklar va ayollar tengligiga erishish borasidagi siyosiy yo'nalishlarni ishlab chiqish imkonini beradi¹.

1993 – yil iyun oyida Venada bo'lib o'tgan Inson huquqlari bo'yicha II Butunjahon konferensiyada “Oiladagi zo'rvonliklar” mavzusi muhokama qilindi. Mazkur muammoning dolzarbligi jahondagi ko'plab mamlakatlarda uydagi zo'rvonliklar keng tarqalganligi bilan izohlanadi.

Ayollar muammosi bo'yicha 1995 – yil sentabrda Pekinda bo'lib o'tgan BMT IV anjumanida uydagi zo'rvonlikni ko'pgina mamlakatlar uchun xos bo'lgan “yuqumli kasallikdir” deb e'lon qildi.

“Umuman olganda, ayollar huquqlari degan tushuncha ayollarga nisbatan zo'rvonlik, ayollarning aynan ayol bo'lganligi bois ham ba'zi huquqlarda kamsitilayotganligi uchun inson huquqlarning alohida huquqlari sifatida

---

¹ Saidov A.X Inson huquqlari bo'yicha xalqaro shartnomalar: to'plam. – T.: Adolat. 2004. – B.44

shakllanishiga olib keldi. Afsuski, barcha jamiyatlarda ayollarga nisbatan zo'ravonlik mavjud. Ayollarga nisbatan zo'ravonlik – zo'ravonlikning bir turi bo'lib, so'z bilan haqorat qilishdan boashlanib, og'ir tan jarohatini yetkazish, tahdid va nomusga tegish kabilarni o'z ichiga oladi. Ayollarga nisbatan zo'ravonlik psixologik, jismoniy, jinsiy, iqtisodiy kabi ko'rinishlarga ega".¹

“BMT ning xotin – qizlar ahvoli bo'yicha komissiyasining maqsadli tavsiyasiga ko'ra, milliy darajada qarorlar qabul qilish jarayonida ayollar ishtiroki 30% dan kam bo'lmasligi belgilangan. Dunyoda 200 dan ortiq davlat bo'lsa-da, ayollarning siyosiy institutlari 30% ni tashkil etgan davlatlar soni 4 ta bo'lib, bular Shvetsiya, Daniya, Norvegiya, Finlandiya davlatlaridir. Fransiya, Ispaniya, Niderlandiya, Belgiya va Italiyaning davlat boshqaruvida xotin – qizlar uchun kvota berilishiga erishilgan. Germaniyada “Gender Mainstreaming” siyosatining amalga oshirilishi o'z samarasini berib, Germaniya ayollari iqtisodiyot va siyosatdagi faol ishtiroki natijasiga ko'ra, BMT ning GEM-INDEKS xalqaro reytingida to'qqizinchi o'rinni egallab turibdilar”².

---

¹ Tinchlik va bag'rikenglik atamaları izohli lug'ati. /Mas'ul muharrir Q.A. Jo'rayeva. – T.: JIDU, 2005. – B.8

² Shamsiyeva M.X. Gender tenglik. Buxoro Davlat Universiteti ilmiy axboroti.//2015. №1. – B.126.

1.2. Xalqaro tashkilotlarning huquqiy hujjatlari.

“Ayollar huquqlarining kafolatiga qaratilgan BMTning universal standartlariga Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, Fuqarolik va siyosiy huquqlar to’g’risidagi xalqaro pakt va bu Paktga ikkita qo’shimcha protokol, Iqtisodiy va ijtimoiy huquqlar to’g’risidagi xalqaro Pakt kabi xalqaro standartlar belgilab beruvchi universal xalqaro hujjatlar kiradi. Ushbu hujjatlarda ayollar teng huquqliligining xalqaro huquqiy asoslari ko’rsatib o’tilgan.

Masalan, Fuqarolik va siyosiy huquqlar to’g’risidagi xalqaro paktning 23-moddasida “Oila jamiyatning tabiiy va asosiy yacheykasi hisoblanadi va jamiyat va davlat tomonidan himoya qilinish huquqqiga ega.

Nikoh yoshiga yetgan erkak va ayollar nikohdan o’tish va oila qurish huquqiga egadirlar.

Hech bir nikoh nikoxdagilarning o’z ixtiyori va to’liq roziligisiz tuzilmaydi”, deb ko’rsatib o’tilgan”¹.

“Shu bilan birga, ayollar huquqlarini himoya qilishga qaratilgan xalqaro huquqiy normalarga BMT hujjatlari ichida ayollarning muayyan huquqlariga taalluqli bir qator hujjatlar ham mavjud. “ Xotin-qizlarga nisbatan kamsitishning barcha shakllariga barham berish to’g’risida” gi 1967 – yilgi deklarasiya, “Xotin-qizlarga nisbatan kamsitishning barcha shakllariga barham berish to’g’risidagi xalqaro xalqaro konvensiya” 1979 – yilgi konvensiya, “Ayollarning siyosiy huquqlari to’g’risida” gi 1952 – yilgi konvensiya, “Oilali (turmushga chiqqan) ayollarning fuqoroligi to’g’risida” gi 1957 yilgi konvensiya, “nikohga kirishga rozilik,eng quyi nikoh yoshi va nikohlarni qayd etish to’g’risida” gi 1961 yilgi

---

¹ Inoqova M. Hayotning barcha sohalarida ayol huquqi muhofazasining huquqiy kafolatlari// Ayol huquqi va erkinliklari. – T.: Adolat. 2002. – B. 5.

konvensiya, “Ayollarga nisbatan qiynoqlarga qarshi kurash to’g’risida” gi 1993 yilgi deklarasiyalar shular jumlasidandir”.¹

Ayollar huquqlari inson huquqlarining tarkibiy va ajralmas qismi hisoblanib, ayollarning jismoniy va boshqa o’ziga xos xususiyatlarini hisobga olib, maxsus xalqaro va milliy hujjatlarda aks etgan huquqlari hisoblanadi. Ayollarning huquqlari bo’linmasdir va u alohida huquqlar bilan birga fuqarolik, siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy huquqlarning barchasini o’z ichiga oladi va ularning bir-biridan ajratib bo’lmaydi. Bunga BMT Nizomining 55-moddasi “c” bandida: “inson huquqlariga, kishilarning irqi, jinsi tili va dinidagi tafovutlaridan qat’i nazar, hammaning asosiy erkinliklariga umumhurmat bilan qarash va ularga rioya qilishga ko’maklashadi”² deb aytilgan qoidani misol keltirish mumkin.

BMT Bosh Assambleyasi tomonidan 1967 yil 7 noyabrda e’lon qilingan “Ayollar kamsitilishining barcha shakllariga barham berish to’g’risida”gi deklaratsiya BMT ning ayollarning ahvolini yaxshilashga qaratilgan faoliyatida muhim bosqich bo’ldi.

Ushbu Deklaratsiyada quyidagilar e’lon qilingan:

- ayollarga nisbatan kamsituvchi ruxda bo’lgan mavjud qonunlar, urf-odatlar, amaliyotni bekor qilish;
- erkaklar va ayollar teng huquqliligining tegishli yuridik muhofazasini o’rnatish;
- ichki qonunlarga erkaklar va ayollar teng huquqliligi tamoyilini kiritish;
- ayollarning noto’laqonliligi g’oyasiga asoslangan xurofiy tasavvurlarni tagtomiri bilan quritish hamda shunday ruhdagi urf-odatlar va boshqa

---

¹ Saidov A.X Inson huquqlari bo’yicha xalqaro shartnomalar: to’plam. – T.: Adolat. 2004. – B.54.

² Birlashgan Millatlar Tashkilotining Nizomi va Xalqaro sud Statuti. – T. 2002. – B. 31.

amaliyotga qarshi jamoatchilik fikrini tayyaorlash va milliy intilishlarni shularga qarshi yo'naltirish va boshqa shu kabilar.

“Hukumatlar, nohukumatlar, ixtisoslashtirilgan muassasalar va nohukumat tashkilotlari deklarasiyani targ'ib-tashviq qilish borasida o'zlari amalga oshirgan chora-tadbirlar, unda bayon qilingan tamoyillarga mos ravishda qilgan xatti-harakatlari xususida BMTga hisobot berib turadilar”¹.

Ushbu deklarasiyadagi normalar keyinchalik, kengaytirilib, 1979 - yil 18 dekabrda “Xotin-qizlar huquqlari kamsitilishining barcha shakllariga barham berish to'g'risida”gi konvensiyada majburiy yuridik kuchga ega bo'ldi. Bu konvensiya 1981 – yil 3 sentabrdan boshlab kuchga kirdi. Konvensiya 5 qism, 30 moddadan iborat. Bundan ko'zlangan maqsad – ayollarning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy, fuqoroviy va hayotning boshqa jabhalarida erkaklar bilan teng huquqliligini inkor etuvchi yoki uni cheklab qo'yuvchi kamsitishga uzul-kesil barham berish edi.

Ushbu konvensiyaga binoan, ishtirokchi - davlatlar bunday kamsitishlarni qoralaydilar va unga barham berish siyosatini yuritishni o'z zimmlariga oladilar.

“Konvensiyaning 1 – moddasiga binoan, “ayollar nisbatan kamsitish” tushunchasi ayollarni ular aynan ayol bo'lganligi uchun har qanday farqlash, ro'yxatlardan o'chirish yoki huquqlarini cheklab qo'yishni anglatadi. Bu esa ayollarni, ularning oilaviy ahvolidan qat'I nazar, erkaklar va ayollarning teng huquqliligi asosida turmushning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy, fuqaroviy va boshqa jabhalarida, ularga tegishli bo'lgan inson huquqlari va asosiy erkinliklarini e'tirof etmaslikni, ayollarning bunday huquq va erkinliklardan foydalanishlari yoki ularni amalga oshirishlariga to'sqinlik qilishni bildiradi”².

---

¹ Inoqova M. Hayotning barcha sohalarida ayol huquqi muhofazasining huquqiy kafolatlari// Ayol huquqi va erkinliklari. – T.: Adolat. 2002. – B. 77 – 78.

² Mo'minov A.R. Tillaboyev M. A Inson huquqlari. Ayollar huquqlariga oid xalqaro-huquqiy normalar.//T. : Adolat. 2013.- B.372.

Konvensiyaning qabul qilinishi 5 yildan ortiq vaqt mobaynida davom etgan har xil ishchi guruhlar, xotin – qizlar ahvolini o'rganuvchi komissiyalar faoliyati, shuningdek, Bosh Assambleyaning maslahatlari natijasi bo'ldi.

Keng qamrovli Konvensiya xotin – qizlarga nisbatan faqat jinsiy belgisi asosida qo'llanuvchi istisno va cheklanishlarning har xil ko'rinishlarini jamlab, ayollarning oilaviy holatidan qat'ii nazar, barcha sohalarda – siyosatda, iqtisodda, ijtimoiy hayotda, madaniyatda, fuqarolikda xotin – qizlarning teng huquqlarini ta'minlashga chaqiradi. U davlatlarni xotin – qizlar kamsitilishiga qarshi milliy qonunchilik choralari hamda erkaklar va ayollar o'rtasida amaldagi tenglikni tezlik bilan o'rnatishga qaratilgan vaqtinchalik maxsus choralarni qabul qilishga chaqiradi, shuningdek, ayollarning huquqlari kamsitilishini saqlab qolishga imkon beruvchi ijtimoiy va madaniy modellarni o'zgartirish choralari ko'rishni tavsiya qiladi¹.

Ishtirokchi – davlatlar xotin – qizlar kamsitilishiga barham berish maqsadida ish bilan band bo'lish, ijtimoiy va iqtisodiy hayotning boshqa sohalarida erkak va ayollar tengligi asosida ularning teng huquqlarini ta'minlash borasida tegishli barcha choralarni ko'radilar. Jumladan, Konvensiya 11 – moddasining 1- qismida shunday deyiladi: Ishtirokchi – davlatlar xotin – qizlarning ish bilan band bo'lish sohasidagi huquqlari kamsitilishining bartaraf etish, ayni vaqtda, erkaklar bilan ayollarning teng huquqliligini ta'minlashga qaratilgan quyidagi bir qator zarur choralarni ko'radilar:

- a) Barcha insonlarning ajralmas huquqi sifatida mehnat qilishi;
- b) Ishga yollashda bir xil imkoniyatlarga ega bo'lish, shu bilan birga, ishga yollashda bir xil tanlash mezonlarini qo'llashi;
- c) Kasb yoki ish turini erkin tanlash, lavozim bo'yicha ko'tarilish va ish bilan band etish kafolatiga ega bo'lish, shuningdek, shogirdlik, yuqori darajadagi

---

¹ Xotin – qizlar huquqlari kamsitilishining barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi konvensiya. – T.: 2005.- B. 6.

kasb bo'yicha tayyorgarlik va muntazam sur'atda malaka oshirishni o'z ichiga olgan holda mehnat qilishning barcha imtiyozlari va shart – sharoitidan to'liq foydalanish, kasb bo'yicha tayyorgarlik va qayta tayyorgarlikdan o'tishi;

d) Imtiyozlar olishni ham hisobga olgan holda teng mukofotlash, bir xil qimmatga ega bo'lgan mehnatga nisbatan teng sharoitlarda, shuningdek, ish sifatini baholashga teng yondashish;

e) Jumladan nafaqaga chiqish, ishsiz qolish, kasallik, nogironlik, qarilik va mehnat qobiliyatini yo'qotishdan iborat boshqa hollarda ijtimoiy ta'minot huquqi, shuningdek, haq to'lanadigan ta'til huquqi;

f) Sog'liqni saqlash va xavfsiz mehnat sharoitlariga ega bo'lish, shuningdek, naslni davom ettirish vazifasini saqlab qolish¹.

Konvensiyaning ushbu normalaridan kelib chiqadigan majburiyatlar Konstitutsiyada o'z aksini topgan.

“Ushbu Konvensiyaga muvofiq, ishtirokchi – davlatlar xotin – qizlarning nikoh va oila munosabatlari doirasidagi masalalarda kamsitilishini bartaraf etish uchun barcha tegishli choralarni ko'radilar, jumladan, erkak va ayollarning tengligi asosida quyidagi huquqlarni ta'minlaydilar:

a) Nikohda bir xil huquqlar;

b) Turmush o'rtog'ini erkin tanlash va o'zining to'liq roziligi bilan nikohdan o'tishga teng huquqlilik;

c) Nikohdan o'tish hamda uni bekor qilish paytida bir xildagi huquq va burchlar”².

---

¹ Xotin – qizlar huquqlari kamsitilishining barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi konvensiya.– T.: 2005.-B. 14.

² Mo'minov A.R. Tillaboyev M. A Inson huquqlari. Ayollar huquqlariga oid xalqaro-huquqiy normalar.//T .: Adolat. 2013.- B.373.

Ushbu Konvensiyaga binoan, ishtirokchi – davlatlar xotin – qizlarning kamsitilishini bartaraf etish, ayollarning erkaklar bilan tengligi asosida ta’lim olish sohasida erkaklar bilan teng huquqliligini ta’minlash uchun barcha zarur choralarni ko’radilar.

“1993 – yil Venada bo’lib o’tgan Inson huquqlari bo’yicha butunjahon konferensiyasi o’z Deklaratsiyasi va Harakat dasturida insoniyat tarixida birinchi marta “inson, ayollar va qizlar huquqlari insonning umumiy huquqlarining ajralmas, tarkibiy va bo’linmas qismi ekanligini e’lon qildi. Shuning uchun milliy, mintaqaviy va xalqaro darajalarda siyosiy, fuqarolik, iqtisodiy, jamoatchilik va madaniy hayotda ayollarning to’liq va tengma – teng ishtirokiga erishish, shuningdek, jinsiga qarab diskriminatsiyalarning birinchi galdagi maqsadlari hisoblanadi”¹.

Tenglik inson huquqlarining asosiy printsiplaridan bo’lib, davlat o’z hududidagi har bir shaxsning qonun oldidagi tengligini ta’minlaydi. Gender tenglik ayol bilan erkak o’rtasidagi mavqeining ijtimoiy tengligi bo’libgina qolmay balki ularning davlat oldidagi jamiyat a’zosi, fuqarolar sifatidagi tengligidir. Davlat insonlarga ularning jinsiy farqiga ko’ra tanlab muomala qilishga haqli emas. Binobarin davlat, bunday muomalani jamiyat ichida, uning vakillari tomonidan kamsitishlariga mutlaqo yo’l qo’ymasligi ham lozimdir.

O’zbekiston ushbu konvensiyaga 1995 – yil may oyida qo’shildi va Konvensiya qoidalaridan kelib chiqqan holda, ayollarga nisbatan kamsitishlarning turli shakllariga va mexanizmlari vositasida faoliyat olib bormoqda.

Iqtisodiy va moliyaviy resurslardan foydalanish hamda ular ustidan nazorat qilish jihatidan ayollarning teng imkoniyatlari gender tenglikni ta’minlash, ayollarning huquqlari va imkoniyatlarini kengaytirish hamda teng huquqli va barqaror iqtisodiy o’sish va rivojlanishga erishish nuqtai nazaridan

---

¹ Saidova L. UNESCO xalqaro me’yoriy hujjatlari: to’plam.– T.: Adolat. 2004. – B. 11.

prinsipial ahamiyatga ega. Iqtisodiy va moliyaviy resurslarni taqsimlash sohasida gender tenglik – ayollarning farovonligi darajasini oshirishga hamda ularning huquq va imkoniyatlarini kengaytirishga ko'maklashibgina qolmay, balki rivojlanish, shu jumladan, qashshoqlik ko'lamini kamaytirish va iqtisodiy o'sishni ta'minlash sohasida bir qator muhim maqsadlar uchun ijobiy samara beradi. Tengsizlik muammosini hal etish uchun chora – tadbirlar ko'rayotgan davlatlar, xalqaro tashkilotlar, korporatsiyalar, ayollar tashkilotlari, ishchilar harakati va fuqarolik jamiyatining boshqa segmentlar soni oshmoqda. Ayollarning holati bo'yicha to'rtinchi Butunjahon konferensiyasining Sa'y – harakatlar Pekin Dasturida ayollarning huquq va erkinliklarini kengaytirish qashshoqlikni tugatish nuqtai nazaridan katta ahamiyatga ega ekanligi e'tirof etildi.

Bir qancha muhim masalalarni hal etish jarayonida ayollarning ishtirok etishi amaliy rol o'ynaganligining ko'plab isbotlari mavjud. AQSh ning katta rahbar xodimlar toifasiga kiradigan ming nafar yuqori lavozimli davlat xizmatchilari o'rtasida o'tkazilgan so'rov hukumat muassasalarida ishlayotgan ayollarning soni bilan ushbu muassasaning gender tenglikni ta'minlashga intilishi o'rtasida to'g'rida o'tkazilgan tadqiqot natijasida saylangan ayol rahbarlar turli ijtimoiy ne'matlar (shu jumladan, yo'llar, kasalxonalar, sanitariya, transport sohasidagi obyektlar, bolaga qarash markazlari va akusher-kalar tayyorlash) qurish, ta'mirlash va ularni foydalanishga berishga resurslarni ishtiyoq bilan ajratganligi hamda kam xarajatlar bilan oldinga qo'yilgan maqsadlarga erishganliklari aniqlandi. Ular, shuningdek, ayollar tomonidan talab qilinadigan ijtimoiy ehtiyojlarga resurslarni ko'proq ajratgan.

Butunjahon parlamentlarida ayol – parlamentariylar soni o'smoqda. Ayrim mamlakatlarda parlamentda ayollar vakilligining o'sishi gender kvotalar joriy etilishining natijasi hisoblanadi. Ayni vaqtda boshqa mamlakatlarda bu boshqa omillarga, shu jumladan, jamiyatda ayollarning rolini yangicha tushunish bilan bog'liq. Parlamentga saylanadigan ayollarning o'sishi qonun ijodkorligi jarayonida ayollarning manfaatlari va fikrini hisobga olish imkoniyatini beradi.

Mamlakatlarning tobora ko'pchiligi kvotalar strategiyalar tizimini o'z ichiga oladigan ijobiy sa'y – harakatlar siyosatiga o'tmoqda, ayol – yetakchilar tayyorlash dasturlarini ishlab chiqmoqdalar, erkaklar bilan ayollar o'rtasidagi amaldagi tenglikni ta'minlash choralari ko'rmoqdalar. Statistika o'z parlamentlari va hukumatlarida ayollar 25 – 30 % dan kam bo'lgan davlatlar onalik va bolalikni muhofaza qilish, bola huquqlari, ijtimoiy muhofaza muammolarini hal etishda qiyinchiliklarga duch kelayotganligidan dalolat beradi¹.

BMT ning statistik ma'lumotlariga ko'ra parlamentlarida ayollarning vakilligi butun dunyoda asta – sekin o'sib bormoqda va 2010 – yilga kelib record ko'rsatkichga – 19% ga yetgan. Parlamentariyning faqat 11%i ayollar bo'lgan 1995 – yilga taqqoslaganda jahonda o'sish 67% ga yetgan. Ayollar faqat 26 mamlakatda parlamentlarning quyi palatalarida 30% dan ortiq o'rinni egallaydi va faqat 7 mamlakatda ushbu ko'rsatkich 40% dan yuqori. 2010 – yil yanvar oyidagi holatiga ko'ra parlamentlarning 269 palatasidan faqat 35 tasida ayollar rais o'rindig'ini band qilgan (bu 13% ni tashkil etadi), bu 1995 – yildagiga qaraganda sezilarli darajada ko'pdir. O'shanda faqat 24 ayol rais bo'lgan.

Ijro etuvchi hokimiyat organlarida ayyollarning vakilligi ko'payishi sur'atlari qonun chiqaruvchi hokimiyatdagi vakillikka qaraganda past.2010 yildagi ma'lumotlar bo'yicha saylangan 151 nafar davlat boshliqlaridan 11 nafar (6 foiz) ayollardir.Ushbu ko'rsatkichlar 2008 - yildagiga qaraganda yuqori. 2008-yildagi faqat yeti ayol davlat boshlig'i va sakkiz ayol hukumat boshlig'I bo'lgan. Ayol vazirlarning o'rtacha ulushi 16 foizni tashkil etadi va faqat 30 mamlakatda 30 foizdan ortiqni tashkil etadi. Boshqa jihatdan, jahonning 16 mamlakatida birorta ham ayol vazir yo'q.

Jahonning bir qancha mamlakatlarida ijobiy say-harakatlar yo'li bilan siyosiy jarayonlarda ayollarning ishtirokini kengaytirishning muvaffaqiyatli

---

¹ Saidova L. UNESCO xalqaro me'yoriy hujjatlari: to'plam. – T.: Adolat. 2004. – B. 25.

strategiyasi ishlab chiqilgan. Kvotalash, proporsional vakillik, siyosiy partiyalarda ayollar maqomini mustahkamlash choralari, ayollar siyosiy partiyalarini shakllantirosh, partiyalar ichida ayollar birlashmalarini tashkil etish va partiyalararo birlashmalari tuzilishiga ko'maklashish singari strategiya ayollarning muayyan soni yoki foizini taklif etish kafolati maqsadida ayollarning siyosiy jarayonlarda ishtirokini ta'minlash ishida muhim ekanligini ko'rsatdi. Kvotalar nomzodlar ko'rsatish jarayonida yoxud saylovlar tamom bo'lgandan keyin qo'llaniladi. Keyingi holatda kvotalash partiya egallagan o'rinlar soniga bog'liq. Kvotalar ayollarning siyosiy jarayonlarda ishtirokini kengaytirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lishi mumkin.

“Tanlangan tizimlar, kvotalar ajratish va siyosiy partiyalar tomonidan ko'rilayotgan boshqa maxsus choralar hokimiyat organlarida ayollar vakilligi ko'payishining asosiy sabablari bo'lib qolmoqda. 2009-yil yakunlari bo'yicha bunday chora-tadbirlar ko'rilgan mamlakatlarda ayol deputatlar soni o'rtacha 27 foizga yetdi, maxsus choralar qo'llanmaganda parlamentlarda saylangan ayollar ulushi faqat 14 foizni tashkil etdi”¹.

“Ayollar huquqlarini himoya qilishga oid xalqaro mexanizmlar. Xotin-qizlar huquqlari kamsitilishining barcha shakllariga barham berish bo'yicha qo'mita Xotin-qizlar huquqlari kamsitilishining barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi konvensiyaning amlga oshirilishini nazorat etib borish maqsadida ta'sis etilgan. Qo'mita 23 ekspertdan tashkil topgan. Ular yuksak axloqiy fazilatlariga ega bo'lgan, xotin-qizlar huquqlari sohasida bilim va tajribasi bilan ajralib turadigan va nomzodi Konvensiya qatnashchisi bo'lgan davlatlar tomonidan ko'rsatiladigan shaxslardan tarkib topgan ro'yxatdagi nomzodlar orasidan yashirin ovoz berish yo'li bilan saylanadi”².

---

¹ 2010 – yil uchun Milliy Deklaratsiyada ifodalangan rivojlanish sohasidagi maqsadlarni amalga oshirish to'g'risida ma'ruza. BMT, Nyu – York, - B. 25.

² Дискриминация в отношении женщин: Конвенция и комитет. Женева, ООН, 1995. – С.23.

Qo'mita o'z faoliyatida ishtirokchi davlatlarning konvensiya normalarini milliy qonunchilikka va amaliyotga tatbiq etishlari yuzasidan davriy ma'ruzalarini, boshqa bir davlatning muayyan davlat tomonidan konvensiyaga oid o'z majburiyatlarini qanday bajarayotganligi yuzasidan xabarlarini, turli nodavlat tashkilotlarining muayyan davlat yuzasidan xabarlarini, shikoyatlari va yakka tartibdagi individual shikoyatlarni o'rganib chiqadi hamda ushbu muayyan davlatga uning konvensiya qoidalarini bajarishi yuzasidan tegishli tavsiya va xulosalarni beradi.

Qatnashchi- davlatlar tomonidan taqdim etilgan ma'ruzalar va boshqa har qanday axborotlarni Qo'mita o'z sessiyalarida o'rganib boradi. Qo'mita ana shu ma'ruzalarni ko'rib chiqish natijalarini inobatga olgan holda taklif va tavsiyalar tayorlaydi. U umumiy tavsiyalar chiqarishi ham mumkin. Bu tavsiyalardagi tadbirlarni qatnashchi davlatlar Konvensiya bo'yicha zimmlariga olgan majburiyatlarni bajarish maqsadida ko'pincha o'z dasturlariga kiritadilar.

BMT ning ixtisoslashgan tashkilotlarida ayollar huquqlarini himoya qilish. 1919 – yilda tuzilgan va hozirgi vaqtda BMT ning ixtisoslashgan tashkiloti bo'lgan Xalqaro Mehnat Tashkiloti kishilarning mehnat faoliyati va mehnat muhofazasi masalalari bilan shug'ullanadi. Ayollar mehnatini muhofaza qilishga oid me'yoriy hujjatlar ilk bor ayollarni ishga qabul qilish, ularni ish bilan ta'minlash va hokazolalar bilan bog'langan masalalarda ayollarning teng huquqliligi to'g'risidagi qonunlar paydo bo'lguncha qabul qilingan edi. Bu me'yorlar ayollarni og'ir jismoniy mehnatdan, tungi vaqtda, zararli sharoitlarda ishlashdan va hokazolardan muhofaza qilishni ko'zda tutadi. Ushbu tashkilot doirasida 1951 – yilgi “Teng ahamiyatli mehnat uchun erkak va ayollarni teng taqdirlash to'g'risida” gi 100 – konvensiya, 1926 – yilgi “Qullik to'g'risida konvensiya”, 1956 – yilgi “Qullik va qul savdosini, qullikka o'xshash institutlar va odatlarni bekor qilish to'g'risida qo'shimcha konvensiya”, 1949 – yilgi “Odamlar savdosi va foxishalikning uchinchi shaxslar tomonidan ishlatilishiga qarshi kurash to'g'risida konvensiya”, 1981 – yilgi “Erkak va ayol mehnatkashlar

uchun teng muomala va teng imkoniyatlar to'g'risida" 156 – konvensiya, 1921 – yilgi “Qishloq xo'jaligida tungi tungi ishlarga ayollarni jalb etmaslik to'g'risidagi 13 – konvensiya”, 1935 – yilgi “Yer osti shaxtalarida qazish ishlariga ayollarni jalb etmaslik to'g'risidagi 45 – konvensiya”, 1948 – yilgi “Ayollarning tungi mehnati to'g'risidagi konvensiya”, “Ayollarning tungi mehnati to'g'risidagi konvensiyaga 1990 – yilgi protokol” kabi hujjatlar¹ ishlab chiqilgan va bu qabul qilingan. Bu hujjatlar turli sohalarda ayollar huquqlari va erkinliklarini ta'minlashga qaratilgandir.

Ayollar huquqlarini himoya qilishga qaratilgan BMT ning ixtisoslashtirilgan tashkilotlaridan biri, bu BMT ning ta'lim, fan va madaniyat bo'yicha tashkiloti – UNESCO dir. Ushbu tashkilot ayollar huquqlari sohasida, birinchi o'rinda, ta'lim, fan va madaniyat sohasida ayollarning kamsitilishiga qarshi kurash faoliyatini olib boradi. Bu yo'nalishda xalqaro hujjatlar, deklaratsiyalar, konvensiyalar ishlab chiqadi. Masalan, “Ta'lim sohasida kamsitilishlarga qarshi kurash to'g'risida”gi 1961 – yilgi konvensiya hamda ushbu konvensiya hamda ushbu konvensiyaga 1962 – yilgi qo'shimcha protokol shular jumlasidandir. Xususan, mazkur konvensiya 1 – moddasining 1 – qismida shunday deyiladi: “Ushbu Konvensiyada “kamsitish” iborasi ta'lim sohasida munosabat tengligini yo'q qilish yoki buzishni maqsad yoki natija qilib qo'yadigan irq, tana rangi, jins, til, din, siyosiy yoki boshqacha e'tiqodlar, milliy yoki ijtimoiy kelib chiqishi, iqtisodiy holat yoki tug'ilishi belgisi bo'yicha har qanday tafovut, istisno, cheklash yoki ustunlikni qamrab oladi. . .²”

BMT ning ixtisoslashgan tashkilotlari ichida keyingi tashkilot bu Butunjahon sog'liqni saqlash tashkiloti bo'lib, ushbu Tashkilotning faoliyati asosan ayollarning sog'lig'i, ularning reproduktiv salomatligiga oid masalalarni hal etishga yo'naltirilgan. Ushbu tashkilot doirasida keying paytlarda OITS ga

---

¹ Saidov A.X. Inson huquqlari bo'yicha xalqaro shartnomalar: to'plam.– T.: Adolat. 2004. – B. 44.

² UNESCO xalqaro me'yoriy hujjatlari: to'plam/ L. Saidova. – T.: Adolat. 2004. – B. 19 – 20.

qarshi kurash, ayollarning reproduktiv salomatligini tiklash va yaxshilash kabi masalalarni hal etishga katta e'tibor qaratilmoqda.

II Bob. O'ZBEKISTONDA AYOLLAR HUQUQLARINI HIMOYA QILISHNING MILLIY HUQUQIY MEXANIZMI

2.1. O'zbekiston Respublikasida ayollar huquqlarini himoya qilishning huquqiy asoslari

O'zbekistonda xotin – qizlarga bo'lgan munosabat, ularning huquqlari va erkinliklarini himoya qilish davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A. Karimov o'zining turli chiqishlarida bu masalaga doimiy ravishda e'tibor qaratib kelgan. Xususan, u 1998 – yil 5 – dekabrda Konstitutsiya qabul qilingan kun munosabati bilan o'tkazilgan tantanali majlisda so'zlagan nutqida 1999 – yilni “Ayollar yili” deb e'lon qilgan ekan, shunday degan edi: “Insoniyat tarixi guvohlik beradiki, ming yillar jarayonida har jamiyatning madaniy va ma'naviy hayoti ularning ayollarga bo'lgan munosabati bilan belgilangan. Bizga bu qadriyat yanada qimmatlidir, chunki biz ayollarga sharqona hurmat bilan munosabatda bo'lamiz”¹.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining inson huquqlari va erkinliklariga, konstitutsiya va qonunlarga rioya etilishining konstitusiyaviy kafili² sifatida ayollar huquqlari va erkinliklarini himoya qilishga roli juda kattadir. Bunga Prezidentimiz tomonidan 1997 – yilning “Inson manfaatlari yili”, 1998 – yilning “Oila yili”, 1999 – yilning “Ayollar yili”, 2001 – yilning “Onalar va bolalar yili”, 2016 – yilning “Sog'lom ona va bola yili” deb e'lon qilinishi, shuningdek, mamlakatda ayollarning ijtimoiy rolini oshirishga oid qabul qilinayotgan farmonlarni misol keltirish mumkin. Ayni paytda, Prezident o'z faoliyati davomida ayollarga katta e'tibor qaratayotgani to'g'risida deyarli har kungi ommaviy axborot vositalarida berib borilayotgan axborotlardan xulosa chiqarishimiz mumkin.

---

¹ Mo'minova A.R. Tillaboyev M. A Inson huquqlari // T.: Adolat. 2013.- B.360.

² O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga sharh. – T.: O'zbekiston. 2001. – B. 422.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining bu sohadagi faoliyatiga quyidagilar kiradi: ayollar huquqlarini himoya qilishga qaratilgan qonunlar ishlab chiqish va takomillashtirib borish; ayollar huquqlariga oid xalqaro hujjatlarini ratifikatsiya qilish; ayollar huquqlariga oid qonunlarni hamda O'zbekiston qo'shilgan xalqaro hujjatlarning bajarilishi yuzasidan parlament nazoratini olib borish.

O'zbekiston Respublikasi hukumatining vazifasiga parlament tomonidan qabul qilingan qonunlarni ijro etish, ayollar huquqlariga oid chora-tadbirlarni ishlab chiqish, amalga oshirish va, umuman olganda, ayollar huquqlarini ta'minlab berish bilan bog'liq ravishta olib borilayotgan boshqa keng ko'lamdagi ishlar kiradi.

1995-yil 2-mart O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasining davlat va ijtimoiy qurilishida ayollar rolini oshirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni e'lon qilindi.

Ushbu Farmon bilan davlatda ayollarning faoliyat doirasi ko'rsatib o'tildi va shu asnoda, ularning yuqori fuqarolik maqomi belgilab berildi. Bu farmon bilan respublika ayollari siyosiy, ijtimoiy – iqtisodiy va madaniy rivojlanish masalalarini hal etishga jalb etildi, ularning davlat va jamiyat boshqaruvidagi ishtiroki faollashtirildi.

Ayollar huquqlarini ta'minlab berish bo'yicha hukumat va mahalliy darajalardagi faoliyatni muvofiqlashtirish doirasida faoliyatlarni muvofiqlashtirishning institutsional bazasi tashkil etildi. Yuqorida qayd etilgan farmonga ko'ra, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida Xotin – qizlar qo'mitasi raisi bir vaqtning o'zida Bosh vazir o'rinbosari maqomiga tenglashtirildi. Viloyatlardagi xotin – qizlar qo'mitalari raislari esa – tegishli hududlarning hokim o'rinbosarlari hisoblanadi. Qo'mitaning maqsadi ayollar huquqlari va erkinliklarini himoya qilishdir. Ayollar huquqlarini himoya qilish milliy tizimining muhim unsurlari bo'lishi ayollar nodavlat tashkilotlarini

rivojlantirish uchun qulay sharoitlar shakllantirildi. Ayollarning davlat hokimiyati organlaridagi vakilligini ko'paytirish va siyosiy huquqlarini amalga oshirish uchun "O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga saylovlar to'g'risida"gi Qonunga ko'ra, siyosiy partiyalar tomonidan deputatlikka nomzodlari ilgari surilayotgan nomzodlar umumiy qismining 30 foizi miqdorida ayollarga kvota belgilab qo'yildi. 2007-2008 yillarda mamlakat siyosiy hayotida ikkita muhim voqea sodir bo'ldi: O'zbekiston tarixida birinchi marotaba ayol kishining nomzodi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga nomzod sifatida ilgari surildi va birinchi marotaba ayol kishining nomzodi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga nomzod sifatida ilgari surildi va birinchi marotaba ayol kishining nomzodi parlamentning quyi palatasi Spikeri lavozimiga saylandi. Ijro hokimiyati organlaridagi 15,1 % rahbarlik lavozimlarini ayollar egallab kelmoqda, ya'ni Vazirlar Mahkamasida – 16,7 %, Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashida – 12,5 %, viloyatlar va Toshkent shahri hokimiyatlarida hokimlar va hokim o'rinbosarlari – 11,9 %.

“1991 – yilda tashkil etilgan O'zbekiston Xotin – qizlari qo'mitasi quyidagilarni o'z faoliyatining asosiy yo'nalishlari qilib belgiladi:

- Ayollar ahvolini, ularning jamiyat ijtimoiy – iqtisodiy taraqqiyotni, oiladagi ma'naviy sharoitni, shuningdek, jamiyatda ayollarning ijtimoiy muhofazasi darajasini tahlil etish, ushbu sohadagi muammolarni yechish tadbirlarini ishlab chiqish va amalga oshirish;
- Xotin – qizlar faol kadrlarini moddiy va ma'naviy jihatdan qo'llab – quvvatlash, ular rezervini tayyorlashda faol qatnashish, ayollarni aktiv mehnat faoliyatiga jalb etish;
- Oila, onalik va bolalik manfaatlariga taalluqli masalalarda qonunlar yaratish ishida ishtirok etish”¹.

---

¹ Inson huquqlari monitoringi. / To'plam. – T.: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2004. – B. 168 – 169.

Mahalliy hokimiyatlar doirasida Qoraqalpog'iston Respublikasi, Toshkent shahri, barcha viloyatlar hamda tumanlarda ayollar masalalari bo'yicha hokim muovnlari mansablari joriy etilgan. Ularning asosiy vazifasi hududdagi ayollarning ijtimoiy – iqtisodiy, siyosiy va ma'naviy sohalardagi ahvolini yaxshilashdan iborat.

Mahallalarda mahalla oqsoqolining ayollar bilan ishlash bo'yicha maslahatchilari o'rni joriy etildi. Bu esa, bugungi kunda mamlakatda ijro hokimiyatining barcha bo'g'inlarida ayollar masalasi davlat siyosatining dolzarb masalasi darajasiga ko'tarilganidan dalolat beradi.

Yuqorida ta'kidlanganidan tashqari, ayollar huquqlari va erkinliklari masalasi huquqni muhofaza qilish organlarining ham asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

O'zbekistonda ayollar huquqlarini himoya qilishda milliy institutlarning roli va ahamiyati kattadir. Bunday milliy institutlarga O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Inson huquqlari bo'yicha vakili (Ombudsman) instituti, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi amaldagi qonun hujjatlari monitoringi instituti, O'zbekiston Respublikasi Inson huquqlari milliy markazini kiritish mumkin.

“Milliy institutlar faoliyatlari davomida xotin – qizlar huquqlariga oid xalqaro hujjatlar, qonunlar va qonunosti hujjatlarining joylarda qanday bajarilayotganligi yuzasidan monitoring ishlarini olib boradilar. Ombudsman instituti bu sohadagi xalqaro hujjatlar va qonunchilik hujjatlari bo'yicha parlament nazoratini olib boradi.

Ombudsman instituti va Inson huquqlari bo'yicha milliy markaz ayollar huquqlarining buzilishi fakti bo'yicha fuqarolarning murojaatlarini qabul qiladilar va ko'rib chiqadilar. Jumladan, ombudsman devoniga kelib tushayotgan

urojaatlarning ko'p qismini ayollardan kelib tushayotgan murojaatlar tashkil etadi"¹.

Ayollar huquqlarini himoya qilishga qaratilgan milliy mexanizmga mamlakatimizda tashkil etilgan ayollar huquqlari bilan shug'ullanuvchi nodavlat tashkilotlari ham kiradi. Ularga Kasaba uyushmalari, siyosiy partiyalar, "Soglom avlod uchun" nodavlat tashkiloti, "Ijtimoiy fikr", "Inson huquqlari va gumanitar huquqni o'rganish markazi" kabi jamiyatning barcha a'zolarini qamrab oluvchi nodavlat tashkilotlari, "Mehri" Xotin – qizlar jamiyati, "Tadbirkor ayollar" nodavlat tashkiloti, Samarqanddagi "Sabr" ishonch markazi kabi faqatgina ayollar huquqlari bo'yicha ixtisoslashgan nodavlat tashkilotlarini kiritishimiz mumkin.

Bunday nodavlat tashkilotlarining ayollar huquqlarini himoya qilishdagi ahamiyati juda kattadir. Chunki, ayollar huquqlari va erkinliklarini ta'minlash va ularni jamiyatning teng huquqli a'zosi sifatida e'tirof etish fuqarolik jamiyatining asosiy talabi bo'lsa, bunday huquqlarni amalga oshirishga qaratilgan nodavlat tashkilotlari esa, fuqrolik jamiyatining tarkibiy qismi hisoblanadi.

O'zbekiston BMT ning ayollar huquqlari, erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini ta'minlashga qaratilgan barcha tashabbuslarini qo'llab-quvvatlaydi va maqullaydi. Mamlakatimizda ayollarning millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsiy va ijtimoiy ahvoli hamda turar joyidan qat'iy nazar, barcha huquqlarini ta'minlash masalalariga katta e'tibor qaratiladi. Davlar tomonidan ham shahar, ham qishloq joylarida yashaydigan ayollarning turmushini yaxshilashga mutonosib yondashuv ta'minlanmoqda.

Davlat mustaqilligining ilk kunidan boshlaboq, mamlakatimiz ayollarning huquqiy, iqtisodiy va ijtimoiy himoya qilinishini, ularning har tomonlama

---

¹ Mo'minov A.R. Tillaboyev M. A Inson huquqlari. Ayollar huquqlari.//T .: Adolat. 2013.- B.393.

rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratish masalasini davlat siyosatining ustuvor vazifasi sifatida belgilab olgan.

O'zbekistonda ayollar huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo'yicha izchil va tizimli siyosatning asosiy yo'nalishlari quyidagilar hisoblanadi:

Birinchiidan, ayollar huquqlari va manfaatlarini himoya qilish, onalik va bolalikni muhofaza qilish sohasida qabul qilingan qonun hujjatalarini- yu bajarilishini ta'minlash hamda huquqiy asosni yanada takomillashtirish bo'yicha choralar ko'rish;

Ikkinchiidan, ayollar huquqlarini himoya qilish bo'yicha ishlarning ahvolini doimiy ravishda va kompleks monitoring qilish, ularning oilada, jamiyatda hamda jamoat va davlat ishlarini bajarishdagi rolini oshirish;

Uchinchiidan, ayollarning bandligini ta'minlash bo'yicha samarali choralar ko'rish va amalga oshirish, ularni ishga joylashtirish uchun har tomonlama yordam ko'rsatish, ayollar orasida, ayniqsa, qishloq joylarida tadbirkorlikning turli shakllarini rivojlantirish;

To'rtinchidan, ayollarning ijtimoiy-siyosiy va ijtimoiy-huquqiy faolligini oshirishga qaratilgan tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirish, ayollar nodavlat notijorat tashkilotlarining mamlakatning ijtimoiy va siyosiy hayotida faol ishtirok etish uchun ko'maklashish. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlari ham inson huquqlari sohasidagi xalqaro hujjatlar singari erkaklar va xotin-qizlar huquqlarining tengligini ta'minlaydi.

Xususan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 18-moddasida barcha fuqorolarning bir xil huquq va erkinliklarga ega bo'lib, jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy mavqeyidan qat'i nazar, qonun oldida tengligi nazarda tutilgan. Konstitutsiyaning 46-moddasiga muvofiq, xotin-qizlar va erkaklar teng huquqlidirlar.

Konstitutsiyaning 44-moddasida har bir shaxsning o'z huquq va erkinliklarini sud orqali himoya qilish, davlat organlari, mansabdor shaxslar, jamoat birlashmalarining g'ayriqonuniy xatti –harakatlari ustidan sudga shikoyat qilish huquqi kafolatlanadi.

Zamonaviy davlatlarda o'zlarning qonun hujjatlarida kishilarning qandaydir asoslar bo'yicha kamsitilishiga yo'l qo'ymaslik tamoyilini mustahkamlab qo'yishga harakat qiladilar. O'zbekiston Respublikasida qonunchilikni takomillashtirishning butun jarayoni mana shu tamoyilga asoslangan. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining yuqorida qayd etilgan 18 – moddasida barcha fuqarolarning tengligi belgilab qo'yilgan. Unda aytilishicha, “O'zbekiston Respublikasida barcha fuqarolar bir xil huquq va erkinliklarga ega bo'lib, jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsi va ijtimoiy mavqeidan qat'I nazar, qonun oldida tengdirlar”. Bu qoida davlatimizning ko'pgina qonunlarida mustahkamlab qo'yilgan. Umuman O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 18, 46, 63, 64, 65, 66 – moddalari bevosita ayollar huquqlarining konstitutsiyaviy kafolatidir. Xalqaro hujjatlarda bo'lgani kabi, ichki qonunchilikda ham jinsiy belgi bo'yicha kamsitmaslik to'g'risidagi qoida birinchi o'ringa chiqarilgan.

Konstitutsiyada ayollarning shaxsiy huquq va erkinliklari, siyosiy huquqlari, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarining konstitutsiyaviy kafolati o'z aksini topgan. Quyida Konstitutsiyada qayd etilgan ushbu huquqlarining ayrimlariga to'xtalib o'tamiz.

“Konstitutsiyaning 18 – moddasiga binoan, ayollarmizning teng huquqliligi e'tirof etiladi. Unda, “O'zbekiston Respublikasida barcha fuqarolar bir xil huquq va erkinliklarga ega bo'lib, jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsiy va ijtimoiy mavqeidan qat'I nazar, qonun oldida tengdirlar. Imtiyozlar faqat qonun bilan belgilanib qo'yiladi hamda ijtimoiy

adolat prinsiplariga mos bo'lishi shart", deb ko'rsatib o'tilgan"¹. Konstitutsiyadagi bu tushuncha ayollarning barcha turdagi kamsitilishlarining oldini oladi va ularni jamiyatning teng huquqli a'zosi sifatida konstitutsiyaviy e'tirof etiladi. Ushbu e'tirof Konstitutsiyaning keyingi, ya'ni 7, 8, 9 boblaridagi huquqlardan xotin qizlarning teng huquqli foydalanishi uchun kafolatlidir.

Shaxsiy huquq va erkinliklar bu ayollarimizning ajralmas huquqlari sifatida e'tirof etiladi hamda ularning boshqa kategoriyadagi huquqlariga ega bo'lishi uchun birlamchi huquqlar hisoblanadi. Konstitutsiyaning 7 – bobi shaxsiy huquq va erkinliklarga bag'ishlangan bo'lib, bu bobda yashash huquqi, shaxsiy daxlsizlik huquqi, aybsizlik prezumpsiyasi, ya'ni jinoyat sodir etganlikda ayblanayotgan har bir shaxsning ishi sud qonuniy tartibda, oshkora ko'rib chiqilib, uning aybi aniqlanmaguncha aybdor hisoblanmasligi, sud ayblanayotgan shaxsga o'zini himoya qilish uchun barcha sharoitlar ta'minlab berilishi, hech kim qiynoqqa solinishi, zo'ravonlikka, shafqatsiz yoki inson qadr – qimmatini kamsituvchi boshqa tarzdagi qiynoqqa duchor etilishi mumkin emasligi huquqi, shaxsiy daxlsizlik huquqi, bir joydan ikkinchi joyga ko'chib yurish huquqi, sir saqlash huquqi, fikr, so'z va e'tiqod erkinligi huquqi, vijdon huquqi kabi masalalar o'z aksini topgandir.

Siyosiy huquqlar tushunchasi ayollarning davlat va jamiyat hayotida faol ishtirok eta olish huquqini anglatadi. O'zbekiston Respublikasining fuqarolari jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda bevosita va o'z vakillari orqali ishtirok etish huquqiga egadirlar. Bunday ishtirok etish o'zini o'zi boshqarish, referendumlar o'tkazish va davlat organlarini demokratik tarzda tashkil etish yo'li bilan amalga oshiriladi (O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 32 – moddasi). Shuningdek, 8 – bobda, yana fuqarolarning mitinglar, yig'ilishlar va namoyishlar o'tkazish huquqi, ularning kasaba uyushmalariga uyushish,

---

¹ O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, - T.: O'zbekiston. 2017. – B. 11.

ommaviy harakatlarda ishtirok etish huquqi, ariza, taklif va shikoyat bilan murojaat qilish huquqi kabi ayollarimizning siyosiy huquqlari o'z aksini topgan.

Ayollarning siyosiy huquqlarini ta'minlab berishda, siyosiy partiyalarga parlament saylovlarida ishtirok etishi uchun deputatlikka nomzodlarni ilgari surayotganda, nomzodlarning umumiy sonidan kamida 30 % ni ayollar tashkil etishi kerakligi qonuniy mustahkamlab qo'yilishini ham alohida ta'kidlab o'tish lozim¹.

Ayollarimizningning ijtimoiy va iqtisodiy huquqlari jamiyatning ijtimoiy hayotida faol ishtirok etishi, shuningdek, o'zlarning iqtisodiy, ma'naviy va boshqa har tomonlama kamol topishi uchun muhim bo'lgan huquqlarini tashkil etadi. Bu huquqlar orqali ayollarimiz xalq xo'jaligida, ta'imda, madaniy hayotda faol ishtirok etadilar. Bu huquqlar Konstitutsiyaning 9 – bobida o'z aksini topgan. Mazkur bobda, ayollarning mulkdor bo'lish huquqi, mehnat qilish, erkin kasb tanlash, adolatli mehnat sharoitlarida ishlash va qonunda ko'rsatilgan tartibda ishsizlikdan himoyalanih huquqi, dam olish huquqi, har kim qariganda, mehnat layoqatini yo'qotganida, shuningdek, boquvchisidan mahrum bo'lganda va qonunda nazarda tutilgan boshqa holatlarda ijtimoiy ta'minot olish huquqi, pensiyalar hamda ijtimoiy yordamning boshqa turlarining miqdori rasman belgilab qo'yilgan tirikchilik uchun zarur bo'lgan eng kam miqdordan oz bo'lishi mumkin emasligi, har bir inson tabiiy xizmatdan foydalanish huquqi, shuningdek, bepul bilim olish huquqi kabi huquqlarga ega ekanligi konstitutsiyaviy darajada mustahkamlab qo'yilgan.

Konstitutsiyadagi normalar O'zbekiston qo'shilgan xalqaro hujjatlar qoidalariga muvofiq keladi.

“Ayollarning madaniy huquqlari O'zbekiston Respublikasi Asosiy qonuni respublika fuqarolarining madaniy huquqlarini: bilim olish huquqini (41 –

---

¹ Valiyeva B.S., Cherkashina I.A. O'zbekistonda xotin qizlar: qonun va jamiyat muammolari. – T.: 1999. – B. 124.

modda), ilmiy – texnikaviy ijod, madaniyat yutuqlaridan foydalanish huquqini (42 – modda) kafolatlaydi”¹.

Ayollarning bilim olish huquqi insonning, asosiy va eng muhim huquqlaridan bo’lib, bu huquq tenglik, tarraqiyot, tinchlik kabi maqsadlarga erishish uchun vositadir. Fan-texnika taraqqiyotining hozirgi sur’atlari shu qadar ildamki, bu holat muttasil bilim olish muammosini yuzaga keltirmoqda. Kamsitishlarga yo’l qo’ymay bilim berish nafaqat qizlarga, balki o’g’il bolalarga ham foyda keltiradi va, shu bilan birga, erkaklar va ayollar orasida yanada teng huquqli munosabatlarni rivojlantirishga ko’maklashadi. Bilim olishda tenglik va uni olish imkoni ko’p sonli ayollarning jamiyat hayotidagi turli islohatlarning faol ishtirokchilariga aylanishlari uchun zarurdir.

Hozirgi ayolga shunchaki savodli bo’lish, yani o’qish, yozish va hisobni bilishning o’zigina yetarli emas. Uning oldida ta’limning sifati muommosi paydo bo’lib, bu holat undan doim mustaqil ta’lim ustida ishlashni, o’z bilimlarini orttirib, chuqurlashtirib borishni talab qiladi. Xotin-qizlar orasida yuqori darajadagi savodxonlik oilada sog’liqni saqlash, ovqatlanish va ta’lim olish sohasidagi ahvolni yaxshilash, shuningdek, qarorlar qabul qilish jarayonida ayollar ishtirokini kengaytirish uchun eng muhim vositalardan biri bo’lib xizmat qilmoqda².

Qizlar va ayollarning o’qishlariga hamda kasb egallashlariga mablag’ajratish yuqori ijtimoiy va iqtisodiy samara kektirib, barqaror rivojlanish va iqtisodiy o’sish maqsadlariga erishishning eng yaxshi vositalardan biridir.

Ayollarning fan va texnika sohasida kasb egallashlari, ta’lim olishlari va muttasil bilim olishlarini kengaytirish, yoshlikda to’plangan bilim va ko’nikmalarini uzluksiz mustahkamlab borishlari uchun ta’lim hamda kasbiy tayorgarlik dasturlarini ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir.

---

¹ O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi,- T.: O'zbekiston. 2017. – B. 15.

² Shog’ulomov M. M. Do’sst, X Sultonov Ayolga erhtirom . T.: O’zbekiston,1999. – B.143

Qizlar va ayollarning o'rta va oliy maktabdan tortib, hamma darajalarda ta'lim olishlariga keng yo'l ochish va o'qishni tashlab ketishlariga yo'l qo'ymaslik ularning kasb sohasida doim muvaffaqiyatlarga erishishlari uchun ko'maklashuvchi omillardan biridir.

Ta'lim sohasi xodimlari, hukumat va nohukumat muassasalari, ommaviy axborot vositalardan o'qitish vositasi sifatida ayollar ahvolini yaxshilash maqsadida foydalanishi mumkin.

Ayollarning reproduktiv huquqlari. Erta nikohga kirish va erta ona bo'lish munosabati bilan reproduktiv huquqlar masalasi dolzarb masalaga aylanib qolmoqda. Reproductive huquqlar – “xotin – qizlar, shuningdek, erkaklarning o'z hayotlaridagi reproduktiv jarayonlarni o'zlari tasarruf qilishlariga oid tamoyilini aks ettiradigan yuridik kategoriyadir”¹.

“Xotin – qizlarning reproduktiv huquqlari hamda salomatligini himoya qilish xalqaro harakatlari negizida paydo bo'ldi. Yer yuzi, xususan janubiy mintaqalar aholisining tez o'sib borishidan tashvishlanish hissi reproduktiv qoidalarni ishlab chiqishga undadi. Mazkur qoidalar tug'ilishni mutanosiblashtirish (bolalar miqdori va ular orasidagi muhlat) ni nazarda tutadi”².

Reproduktiv huquq har bir kishining asosiy huquqiga kiradi, u necha yoshda, qanday vaqt oralig'ida necha bola ko'rishi, kutilmagan homiladorlikdan saqlanish va reproduktiv salomatlikning yuqori darajada bo'lishiga erishish kabi erkin va ongli ravishda qaror qabul qilish imkonini beradi. Reproductive huquq, shuningdek, har bir insonning turli kamsitish va majburlashdan himoya qilinish hamda erkin ravishda reproduksiyaga tegishli qaror qabul qilish huquqini o'z ichiga oladi.

Reproduktiv huquqlar quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

---

¹ Доклад о человеческом развитии. – М. 1998. – С. 8.

² Valiyeva B.S., Cherkashina I.A. O'zbekistonda xotin qizlar: qonun va jamiyat muammolari. – T.: 1999. – B. 131.

- Inson qadr – qimmatini hurmatlash;
- Tenglikni hurmatlash, kamsitishlarga chek qo'yish ;
- Shaxsga nisbatan daxlsizlik huquqi;
- Shaxsiy hayotga nisbatan daxlsizlik huquqi;
- Shaxs erkinligi va xavfsizligi huquqi;
- Yuqori darajadagi jismoniy va psixologik (ruhiy) sog'liqqa ega bo'lish huquqi.

“Sog'liqni saqlash vazirligi tomonidan davlat dasturlarini amalga oshirish chog'ida, tug'ish yoshidagi ayollarni sog'lomlashtirish, tug'ishlar orasidagi tanaffusni cho'zish, erta yoshdagi va yaqin qarindoshlar o'rtasidagi nikohlar, nomaqbul homiladorlikning oldini olish, tibbiyot xodimlarining malakalarini oshirish, homiladorlarga va tug'adigan xotinlarga yordam ko'rsatuvchi va bolalar muassasalarining moddiy – texnikaviy bazasini mustahkamlash, reproduktiv salomatlik masalalari bo'yicha aholi bilimini oshirishga qaratilgan maqsadli ishlar o'tkazilmoqda. Mamlakatning barcha viloyatlarida tez tibbiy – sanitariya yordami muassasalarida tug'ish yoshdagi ayollarni ko'rikdan o'tkazish hamda nomaqbul homiladorlikning oldini olish va tug'ishlar orasidagi tanaffusni cho'zish maqsadida muhtoj ayollarni kontraseptiv vositalar bilan qamrab olish yo'lga qo'yilgan. Bu borada ko'rilgan chora – tadbirlar va zarur sa'y – harakatlar oqibatida onalar o'limi kamaydi. Agar 2002 yilda onalar o'limi 100 ming yangi tug'ilganlarga nisbatan 26 – 32 nafarni tashkil etgan bo'lsa, 2007 – yilda bu ko'rsatkich 23,8 nafarga tushdi. 2010 – yil sentabr oyida Nyu – Yorkda davlat va hukumat rahbarlari ishtirokida BMT ning Mingyillik taraqqiyot maqsadlariga bag'ishlangan sammitda ishtirok etgan sammitda ishtirok etgan O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A. Karimov, mamlakatda sog'liqni saqlash sohasini tubdan isloh qilish natijasida onalar o'limini 2 marta, bolalar o'limini 3 marta qisqartirishga erishilganligi, aholining o'rtacha yoshi 67 yoshdan 73

yoshgacha, ayollarning – 75 yoshgacha uzaytirilganligi, mamlakatda ishlayotganlarning 48 % ni ayollar tashkil etishini qayd etadi”¹.

“2010 – yil 20 – yanvarda Jenevada BMT ning Ayollarga nisbatan kamstilishlarga barham berish bo’yicha qo’mitasining 45 – sessiyasi davomida O’zbekiston Respublikasining ayollarga nisbatan kamsitishlarning barcha shakllariga barham berish tog’risidagi konvensiya qoidalarining bajarilishi yuzasidan To’rtinchi davriy ma’ruzasi ko’rib chiqildi. Uni tayyorlashda mamlakatning 22 ta davlat organi va 14 ta nodavlat tashkiloti ishtirok etgan”².

O’zbekistonda jahon moliyaviy va iqtisodiy inqirozi sharoitlarida davlat siyosati insonlar, shu jumladan, ayollar turmush darajasining pasayib ketishiga yo’l qo’ymaslik, moliyaviy inqiroz ta’sirining salbiy omillaridan himoya qilish va aholining, barcha inson huquqlarining asosi hisoblangan normal turmush kechirishini ta’minlashga qaratilgan. Mamlakatda ta’lim gender tenglik va sog’liqni saqlash sohalarida boshqa masalalarga nisbatan jiddiy natijalarga erishilgan, bu esa, ayollar farovonligi to’g’risidagi g’amxo’rlik bilan bevosita bog’liq. Ana shu barcha choralari, birinchi navbatda, Konvensiya, Pekin deklaratsiyasi va Harakatlar platformasi, shuningdek, BMT Bosh Assambleyasining 23 – maxsus sessiyasining “Ayollar 2000 – yilda: erkaklar va ayollar o’rtasida tenglik, XXI asrda rivojlanish va tinchlik” yakuniy hujjatining qoidalarini so’zsiz bajarishga qaratilgan.

O’zbekiston Mingyillik taraqqiyot masalalarini amalga oshirishda birinchi navbatda, qashshoqlikni kamaytirish, odamlarning hayotini yaxshilash, jamiyatning barqaror rivojlanishida ayollarning rolini oshirish, erkaklar va ayollar tengligini ta’minlashga qaratilgan choralarni izchillik bilan amalga oshirmoqda.

---

¹ I.A. Karimovning I.A. “Mingyillik taraqqiyot maqsadlari” BMT sammitining yalpi majlisida so’zlagan nutqidan. <http://www.press-service.uz>

² Mo’minov A.R. Tillaboyev M. A Inson huquqlari. Ayollar huquqlari va erkinliklarni himoya qilishga oid milliy qonunchilik asoslari. //T .: Adolat. 2013.-B.385.

2000 – yildan boshlab, OITS ga qarshi kurash bo'yicha ishlar yana kuchaytirildi. 2007 – yilda Vazirlar Mahkamasi tomonidan “O'zbekiston Respublikasida 2007 – 2011 – yillarda OITS epidemiyasi tarqalishiga qarshi kurash bo'yicha strategik dastur” ta'sis etildi.

Ayollar huquqlarini ta'minlashga oid O'zbekiston Respublikasi qo'shilgan xalqaro hujjatlarda hamda O'zbekiston Respublikasi Komstitutsiyasida qayd etilgan qoidalar va tamoyillar o'zbekiston Respublikasining qonun hujjatlarida o'z aksini topgan va yanada takomillashtirilgan.

Mamlakatimizda amalga oshirilgan demokratik o'zgarishlar va bozor iqtisodining rivojlanishi milliy qonunlarimizni isloh etish zarurligini taqozo etadi. Ayollar huquqlari masalalari O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi, Mehnat kodeksi, Oila kodeksi kabi kodekslarda hamda boshqa qonunlar va maxsus qonunosti hujjatlarida mukammallashtirilgan.

“O'zbekiston Respublikasi jinoyat kodeksida ayollar huquqlari va manfaatlarini muhofaza qilishga qaratilgan normalar mavjud. Jinoyat kodeksining alohida qismining birinchi bo'limi shaxsga qarshi, ya'ni inson hayotiga qarshi jinoyatga qaratilgan bo'lib, ushbu 97 – modda 2-qismdan iborat: 1-qism – qasddan odam o'ldirish, 2-qism – javobgarlikni og'irlashtiradigan holatlarda qasddan odam o'ldirish. 97 – modda 2-qismining “b” bandida homilador ayollarni qasddan o'ldirish jinoyatiga jazo nazarda tutilgan”¹.

Bu xildagi qasddan odam o'ldirishdan iborat jinoyat turi ijtimoiy xavflilik holatini oshiradi, chunki subyekt, ya'ni jinoyatchi ikki shaxsga – ayol va homila hayotiga tajovuz qilib, inson hayotini davom ettirishga zomin bo'lgan hisoblanadi.

---

¹ Mo'minov A.R. Tillaboyev M. A Inson huquqlari. Ayollar huquqlari va erkinliklarni himoya qilishga oid milliy qonunchilik asoslari. //T .: Adolat. 2013.-B.388.

Jinoyat kodeksining 103 – moddasida o'zini o'zi o'ldirishgacha olib borgan holat uchun javobgarlik nazarda tutilgan. Mazkur modda ikki qismdan iborat. Uning ikkinchi qismida o'ziga moddiy tomondan yoki boshqa jihatlari bilan qaram bo'lgan shaxsning or – nomusi va qadr – qimmatini muntazam ravishda kamsitish, unga shafqatsizlarcha munosabatlarda bo'lish ko'zda tutilgan. Insonga shafqatsiz munosabatda bo'lish, uning qadr – qimmatini muntazam ravishda kamsitish va shaxsni o'lingacha olib borish jiddiy va eng og'ir jinoyat hisoblanadi.

Shuningdek, Jinoyat kodeksiga tan jarohatining turli ko'rinishlari uchun javobgarlik ko'zda tutiladi. Jinoyat kodeksining tan jarohati to'g'risidagi moddalari tahlil qilinganda, ularning asosiy tasnifiga ko'ra, sog'liqqa zarar yetkazganlar og'ir jazo oladilar. Jinoyat kodeksining 104, 105 – moddalarida qasddan tan jarohati yetkazgan va qasddan o'rtacha og'irlikda jarohat yetkazganlar uchun jazo va javobgarlik og'irlashtiriladi.

O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksida ayollarni abort qilishga majburlovchilar uchun javobgarlikni belgilovchi modda bor. Bu modda 1994 – yilda birinchi marta kiritildi.

Jinoyat kodeksining bir necha moddalarida noqonuniy jinsiy erkinlikka, zo'rlash ko'p xotinlilik, o'n olti yoshga yetmaganlarga axloqsizlik qilish va boshqalarga qarshi jinoiy javobgarlik belgilangan.

O'zbekistonda qizlar va ayollarga nisbatan oiladagi zo'ravonlik qoralanadi. U oila ichida yoki yaqin insonlar orasida sodir etiladigan jinoyat sifatida ko'riladi. O'zbekistonda ayollarga nisbatan zo'rlash, ularni sotish, jinsiy tajovuz qilganlik uchun jinoiy javobgarlik ko'zda tutilgan: Jinoyat kodeksining 118, 119, 121 – moddalaridagi “Jinsiy erkinlikka qarshi jinoyatlar”, 128, 129, 131 – moddalaridagi “Oila, yoshlar va axloqqa qarshi jinoyatlar”, “135, 136 – moddalaridagi “Erkinlik, sha'n va qadr – qimmatga qarshi jinoyatlar”; Oila kodeksi bilan er – xotin o'rtasidagi, shuningdek, ota – onalarning bolalariga

nisbatan huquq va majburiyatlari belgilab qo'yilgan. Mamlakat mintaqalarida zo'ravonlik jabrdiydalari bo'lgan – ayollarga yordam ko'rsatish bo'yicha maxsus tuzilmalar: “Krizis markazlari”, “Ishonch telefonlari”, “Ayollar markazlari”, Salomatlik markazlari va boshqa ko'plab ijtimoiy – psixologik markazlar tuzilmoqda¹.

O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksi 5 – bobida er – xotinning mulkiy munosabatlari, ularning me'yorlari, mulkning qonuniy tizimi, shartnomaviy mulk rejimi tartibga solinadi. Qonuniy rejimda er- xotinning birgalikdagi mulklari tushuniladi. Er – xotinning birgalikdagi mulkiga nikohdan keyin yig'ilgan mulklari kiradi, bu mulklar ularning har ikkisiga tegishli va ular ana shu mulkka egalik qilishga, undan foydalanishga va uni boshqarish huquqiga egadirlar. Bu mulklar kimning nomiga olinganligi yoki ro'yxatdan o'tkazilganligi, er – xotinning qaysi biridan kimning nomiga mablag' o'tkazganligi jiddiy huquqiy ahamiyatga ega emas. Nikohdan keyin uy – ro'zg'or ishlari va bolalar tarbiyasi bilan shug'ullangan, kasalga yoxud qari ota – onalarga qaragan, shuningdek, boshqa bir sabablarga ko'ra mustaqil pul topmagan er va xotin ham mulkka egalik qilish huquqiga ega.

O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksi 30 – moddasi 3-qismida nikoh shartnomasi, albatta, yozma shaklda tuzilishi va u notarial tartibda tasdiqlangan bo'lish nazarda tutilgan. Agar bunday tartibga rioya etilmasa, nikoh shartnomasi haqiqiy emas, deb topiladi. Nikoh shartnomasi, ayniqsa, ayollarga katta huquqlar beradi. Shartnomada qo'shimcha shartlar va ba'zi bir o'zgarishlar bilan er – xotin mol – mulkining qonuniy rejimi o'z ifodasini topadi.

Birgalikdagi mulk rejimi shartnomasida er – xotinning barcha mol – mulklariga, uning ayrim turlariga yoxud er va xotindan har birining mulkiga

---

¹ Mirzaahmedova S. Xotin – qizlar va bolalarning huquqlariga oid qonun kafolatlari. T.: O'zbekiston, 2000. – B. 230.

nisbatan birgalikdagi umumiy yoki alohida egalik qilish tartibini o'zgartirishga haqli ekanligi ko'rsatiladi.

Agar shartnomada har bir mulk egasining ulushi belgilanmagan bo'lsa, ulardan har biri umumiy mol – mulkka nisbatan teng huquqli bo'lib, demak ulushlar ham bo'linishi kerak. Er – xotinning umumiy mulkida har birining ulushi belgilangan bo'lishi mumkin.

Nikoh shartnomasi barcha fuqarolik kelishuvlariga muvofiq keladi. Er – xotin sog'lom bo'lishi zarur, bunda ularning ma'lum huquqiy natijaga erishuviga yo'naltirilgan xohish-istaklari inobatga olinishi talab etiladi. Nikoh shartnomasi er – xotin huquqlari va salohiyatini, ularning o'z huquqlarini himoya qilib, sudga murojaat qilishlarini, o'z farzandlariga nisbatan huquq va majburiyatlarini cheklamasligi, shuningdek, unda er – xotindan birini og'ir vaziyatga tushiradigan shartlar qo'yilmasligi lozim.

Moddiy qo'llab – quvvatlash va o'zaro g'amxo'rlik oilaning asosiy konstitutsiyaviy tamoyili hisoblanadi. Qarindoshlik burchlarini ado etib, muhtoj er – xotinga bolalarga, ota – onaga moddiy yordam ko'rsatiladi. Bunday majburiyat qonun kuchi bilan amalga oshirilsa, aliment nomini oladi. Qonun aliment to'lovining ikki xil tartibini ko'zda tutadi: sud qarori asosida va tomonlar kelishuviga ko'ra.

Kelishuv asosida aliment to'lash ilgari ham qonuniy hisoblangan. Hozirgi vaqtda, Oila kodeksida aliment munosabatlari subyektlariga to'lovlarni kelishuv asosidami yoxud me'yorlari asosidami, o'zlari hal qilish huquqi berilgan. Aliment to'lovlari haqidagi kelishuv mavjud bo'lsa, uning ijrosi sud tartibida qanoatlantirilmaydi. Aliment to'lovi haqidagi kelishuv ayollar uchun ishonchli hisoblanadi. Ayollarning ijro varaqasi orqali aliment olishidan ko'ra, bevosita eridan aliment olishi ancha kafolatlangan hisoblanadi.

Qonun kelishuv uchun majburiy notarial tartibni belgilaydi va binobarin unga amal qilmaslik Fuqarolik kodeksida nazarda tutilgan oqibatlarga olib keladi.

Kelishuv aliment to'lovi bilan uni oluvchi o'rtasida tuziladi. Ular belgilayotgan aliment miqdori voyaga yetmagan bolalar uchun qonunda belgilanganidan kam bo'lmasligi kerak. Aliment to'lovi o'z boquvida bo'lgan bolalarini boqish uchun ayollarning iqtisodiy manfaatlarini ko'zlaydi, oila kodeksi er – xotinning mulkiy huquqlarini himoya qilish bo'yicha yangi o'zgartirishlar kiritdi, er – xotinning mol – mulkka oid shartnomaviy rejimi va aliment to'lovi to'g'risida kelishuv shartnomasi shular jumlasidandir.

O'zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi mehnatga oid munosabatlarda imkoniyatlarning tengligi va kamsitishlarning ta'qiqlanishiga jiddiy e'tibor qaratadi.

O'zbekiston Respublikasi amaldagi qonunchilik hujjatlari Konstitutsiyaning yuqorida keltirilgan qoidalarini yanada aniqlashtiradi. O'zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi mehnatga oid munosabatlarda imkoniyatlarning tengligi va kamsitishlarning ta'qiqlanishiga jiddiy e'tibor qaratadi. Xususan, mazkur kodeksning 6 – moddasi 1-qismiga binoan, “Barcha fuqarolar mehnat huquqlariga ega bo'lish va ulardan foydalanishda teng imkoniyatlarga egadir. Jinsi, yoshi, irqi, millati, tili, ijtimoiy kelib chiqishi, mulkiy holati va mansab mavqei, dinga bo'lgan munosabati, e'tiqodi, jamoat birlashmalariga mansubligi, shuningdek, xodimlarning ishchanlik qobiliyatlariga va uning mehnatining natijalariga aloqador bo'lmagan boshqa jihatga qarab mehnatga oid munosabatlar sohasida har qanday cheklashlarga yoki imtiyozlar belgilashga yo'l qo'yilmaydi va bular kamsitish deb hisoblanadi”.

Mehnat kodeksining 6 – moddasi 3-qismi mehnat sohasida o'zini kamsitilgan deb hisoblagan shaxsning kamsitilishini bartaraf etish hamda o'ziga yetkazilgan moddiy va ma'naviy zararni to'lash to'g'risidagi ariza bilan sudga murojaat qilishi mumkinligini nazarda tutadi.

Mehnat insonning o'zini, yaqinlarini boqishi uchun zamin yaratadi va o'z qobiliyatini hamda iste'dodini ro'yobga chiqarish imkoniyatini beradi. Har bir

inson, agar uning faoliyati jinoyat bilan bog'liq bo'lmasa va jamiyat manfaatlariga xilof bo'lmagan holda, o'ziga yoqqan ish bilan shug'ullanishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi fuqarolarning mehnat munosabatlarini tartibga soladi va mehnat muhofazasini kafolatlaydi. Mehnat muhofazasi to'g'risidagi qonunlar ayollar uchun muhim ahamiyatga ega, chunki ular reproduktiv salomatlik va onalikni muhofaza qilishga yo'naltirilgan. Ayollar mehnatini muhofaza qilishga oid dastlabki me'yoriy hujjatlar ayollarni ishga qabul qilish, ularni ish joyi bilan ta'minlash va hokazolar bilan bog'liq masalalarda teng huquqlilik to'g'risidagi qonunlar paydo bo'lgunga qadar qabul qilingan edi. Bu me'yorlar ayollarni tungi vaqtda og'ir mehnat qilishdan, zararli sharoitlarda ishlashdan va hokazolardan muhofaza qilishni ko'zda tutadi. Keyinchalik esa, qonunchilik takomillasha borib, yuqorida qayd etilgan holatlar bilan bir qatorda ayollarning mehnati uchun adolatli haq to'lash, erkin kasb tanlash huquqi kabi boshqa masalalarni ham qamrab ola boshladi¹.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda ayollar huquqlarining kamsitilishiga yo'l qo'ymaslik va ularni mamlakatning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy hayotida faol ishtirok etishga jalb qilish uchun huquqiy asos yaratilgan. Mamlakatdagi inson huquqlariga oid 100 ga yaqin qonunlarda ayollarning erkaklar bilan teng huquqliligi e'tirof etilgan. Shu bilan bir qatorda, ayollar huquqlarini to'la amalga oshirish uchun maxsus qonunlar ham qabul qilingan bo'lib, O'zbekiston Respublikasining 2018 – yil 2 - fevralda qabul “Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash sohasidagi faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi qonuni shular jumlasidandir.

---

¹ Mirzaahmedova S. Xotin – qizlar va bolalarning huquqlariga oid qonun kafolatlari. T.: O'zbekiston, 2000. – B. 235.

2.2. O'zbekiston Respublikasida ayollar huquqlarini himoya qilish strategiyasining mohiyati

“Bugungi kunda O'zbekistonda Gender tenglikni taminlash, jumladan, xotin – qizlarning davlat jamiyat qurilishida faol ishtirokini kengaytirish, ta'lim va sog'liqni saqlash xizmatlaridan foydalanishda yaratilgan keng imkoniyatlar bo'yicha Ming yillik rivojlanish maqsadlariga erishish borasida amalga oshirilayotgan chora – tadbirlar jahon hamjamiyati tomonidan ijobiy baholanmoqda. Jumladan, O'zbekistonda Sog'loqni saqlash tizimini tubdan isloh qilish doirasida yaratilgan onalik va bolalikni muhofaza qilish milliy modeli jahon hamjamiyati tomonidan boshqa mamlakatlar uchun namuna sifatida e'tirof etilgani, “BMT xotin – qizlar” dasturlarini Sharqiy Yevropa va Markaziy Osiyo mamlakatlarida amalga oshirish bo'yicha mintaqaviy ofisi hamda Germaniyaning omonat kassalari jamg'armasi ko'magida Toshkentda “Xotin – qizlar huquqlari va erkinligi, ularning mamlakat ijtimoiy – siyosiy, ijtimoiy – iqtisodiy va madaniy hayotida faol ishtirokini ta'minlash: O'zbekiston tajribasi”, “BMT Ming yillik rivojlanish masadlariga erishish vazifalarini amalga oshirishda nodavlat notijorat tashkilotlarning ishtiroki: O'zbekiston tajribasi” mavzularida tashkil etilgan konferensiyalarda bildirilgan ijobiy fikr-mulohazalar tanlangan yo'limizning izchilligidan yorqin dalolat beradi”¹.

Taraqqiyotning “o'zbek modeli” keng huquq va imkoniyatlarga ega bo'lgan nodavlat notijorat tashkilotlar ishtirokini ham o'z ichiga olgan. Xususan, bu borada O'zbekiston Xotin – qizlar qo'mitasi, “Sog'lom avlod uchun” xayriya jamg'armasi, “Tadbirkor ayol”, “Olima ayol” uyushmalari, “Gender va rivojlanish byurosi”, “Ayollar resurs markazi” va boshqalar faoliyatini Ming yillik rivojlanish maqsadlarida belgilangan vazifalarni, ya'ni:

- Ayollarning professional va funksional savodxonligini oshirish;

---

¹ Shamsiyeva M.X. Gender tenglik. Buxoro Davlat Universiteti ilmiy axboroti.//2015. №1. – B.126. Buxoro davlat universiteti ilmiy axboroti.//2015. №1. B. 127.

- Ayollarning iqtisodiy mavqeini yaxshilash;
- Ayollarning siyosiy hayotda ishtirok etishini kuchaytirish;
- Qiz bolalarni qo'llab – quvvatlash borasida maxsus dasturlar yaratish;
- Ommaviy axborot vositalari, madaniyat va san'atda yangi o'zbek ayoli obrazini yaratish;
- Ayollar uchun tenglikning barcha shakllarini ta'minlash va huquqiy kamsitishning barcha turlariga barham berish;
- Respublika ayollarning maqomi va mavqeini yaxshilash bo'yicha milliy mexanizmlarni takomillashtirish tizimini mustahkamlashda samarali faoliyat olib bormoqdalar.

Shuni aytib o'tish joizki, qo'lga kiritilayotgan yutuqlar bilan birga qator ijtimoiy muammolar ham mavjuddirki, ular ayollarning iste'dod, bilim va tajriba, orzu intilishlarini ro'yobga chiqarish yo'lida to'siq bo'lib qolmoqda. Bular:

- Oiladagi mehnat taqsimotida ayol zimmasiga yuklatilgan vazifalarning ko'pligi;
- Kasb – hunar va qo'shimcha hunar o'rganishning sustligi;
- Bo'sht vaqt tashkil etish mexanizmining ishlab chiqilmaganligi;
- Huquqiy ta'lim – tarbiyaning ayollar ongiga yetkazilishi past darajada ekanligi;
- Siyosiy karyeraning ayollar orasida kam targ'ib qilinishi;
- Ayollarning o'z saylov huquqlaridan sust foydalanishi;
- Partiyalarda ayol nomzod ko'rsatilganida uni qo'llab – quvvatlash sustligi.

Yuqoridagilarni hisobga olgan holda ayollarning ijtimoiy siyosiy hayotdagi o'rni va faolligini oshirishda quyidagi mezonlar muhim rol o'ynaydi: birinchidan, xotin – qizlarning ilmiy salohiyatini rivojlantirish, ular ongi va tafakkurida o'zgarishlar yasash; ikkinchidan, ayollarning bo'sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish; uchinchidan, ijodkorlik qobiliyatlarini namoyon etuvchi

turli tadbir va ko'rik – tanlovlarni tashkil etish; to'rtinchidan, ishbilarmonlik, tadbirkolik faoliyatlarini yanada qo'llab quvvatlash, ular safini kengaytirish; beshinchidan, xotin – qizlarning ijtimoiy muammolarni hal etishni maqsad dasturiga aylantirgan nodavlat notijorat tashkilotlarning respublikamiz chekka hududlariga kirib borishi ayollar faolligini yanada ishirishda katta ahamiyat kasb etadi.

“Statistik ma'lumotlarga ko'ra, ayollar oilada farzand tarbiyasi bilan bir qatorda, davlat va jamiyat boshqaruvida ham o'z o'rinlariga ega, ilm – fan sohasida esa ularning salmog'i 40 % o'sgan. Masalan, ilmiy darajaga ega bo'lgan fan doktorlarining 16 %, fan nomzodlarining 33 % hamda O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasining 123 nafar akademigidan 9 nafari, 380 nafar fan doktoridan 70 nafari, 989 nafar fan nomzodidan 423 nafari xotin – qizlar tashkil etmoqda davlat va jamiyat boshqaruvida ham ayollarning roli oshib borayotganligini respublikamizda bo'lib o'tgan oxirgi parlament saylovlarida Oliy Majlis Qonunchilik palatasida xotin – qizlarning salmog'I 22 % ni, ya'ni 33 nafarni hamda Senatda 15 % ni tashkil etganligida ko'rishimiz mumkin”¹.

Xotin – qizlar uchun qulay sharoit yaratish, onalikni muhofaza qilish bo'yicha O'zbekiston 125 ta davlat orasida yetakchi o'rinlardan birini egallab turibdi. UNICEF ning Sharqiy Yevropa, Boltiqbo'yi va MDH mamlakatlari bo'yicha ofisi tomonidan onalik va bolalik muhofaza qilish borasidagi dasturlarni joriy qilishda O'zbekiston mintaqada namunaviy model sifatida e'tirof etilmoqda².

Mamlakatimiz buyuk o'zgarishlar, yangi davr, yangi jamiyat qurish ostonasida turibdi. 2017 – yilning “Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari yili” deb nomlanishi, shuningdek, keyingi 3-4 oy davomida Prezidentimiz tomonidan

---

¹ Habibova K.M. O'zbekistonda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirishva fuqarolik jamiyatini shakllantirish jarayonida ayollar huquq va erkinliklarining kafolatlari. Ijtimoiy fikr. Inson huquqlari.//2011. №4.– B.23.

² O'sha manba.

qabul qilingan qaror, farmoyish va farmonlar zamirida xotin – qizlarning bunyodkorlik, ijodkorlik salohiyatini namoyon qilishlari uchun zarur imkoniyat eshiklarni ochish, huquq va erkinliklarini ta'minlash, munosib turmush sharoitini yaratish masalasi har qachongidan ham dolzarb qilib qo'yilgan.

“Yevropa xotin – qizlari lobbisi” tashkilotining Italiyadagi bo'limi bosh kotibi Mariya Lyudovika Leali xonimning mana bu fikrlari diqqatimni tortdi: “O'zbekistonda xotin – qizlarning huquq va qonuniy manfaatlarini ta'minlash bilan birga, ularning jamiyatdagi o'rnini yuksaltirishga alohida e'tibor qaratilayotgani tahsinga loyiq. Davlat va jamiyatni boshqarishda xotin – qizlarning ishtirokini kengaytirish maqsadida O'zbekiston milliy saylov qonunchiligiga kiritilgan o'zgartirishlarga muvofiq, siyosiy partiyalar tomonidan hokimiyat vakillik organlariga saylovlarda deputatlikka nomzodlarni ko'rsatishda xotin – qizlar uchun kamida 30 % lik kvota belgilangani, mamlakatimizda faoliyat ko'rsatayotgan siyosiy partiyalar a'zolari sifatida xotin – qizlar ko'payib borayotgani e'tiborga molik”¹.

2017 – 2021 – yillarda O'zbekiston Xotin – qizlar qo'mitasining yosh oilalar va qizlar bilan ishlash bo'yicha strategiyasi

O'zbekiston Xotin – qizlar qo'mitasi tomonidan ishlab chiqilgan hujjat 2017 – 2021 –yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakatlar strategiyasiga asoslanadi va quyidagi muhim yo'nalishlar bo'yicha tegishli tashkilotlar bilan hamkorlikdagi faoliyatni olib borishni nazarda tutadi:

I) Mamlakatdagi har bir yosh oila va qizlar o'rtasida sog'lom turmush tarzini qaror toptirish, tibbiy madaniyatini oshirish jismonan va ma'nan yetuk barkamol avlodni voyaga yetkazish;

---

¹ Siddiqova E. Ayol baxt uchun yaralgan. Huquq va burch. Ayol baxt uchun yaralgan.//2017. №3. – B.32.

II) Yosh xotin – qizlarning ijtimoiy siyosiy faolligini oshirish, zamonaviy malakali kadrlar safini kengaytirishga ko'maklashish;

III) O'quvchi – qizlarning bilim olishga bo'lgan qiziqishlarini oshirish, ularga uzluksiz ta'limning mazmun – mohiyatini tushuntirish va kasb – hunarga yo'naltirish, ayniqsa, uyushmagan qizlarda jamiyatning ijtimoiy faol a'zosi bo'lishga nisbatan qiziqishlarini oshirish;

IV) O'rta maxsus kasb – hunar ta'limi muassasalari va oliy o'quv yurtlari bitiruvchilarini ishga joylashtirib borish, tadbirkorlik ko'nikmalarini shakllantirish hamda kasbga tayyorlash ishlarini aniq maqsadli va tizimli tashkil etish;

V) Yoshlarning professional kasb mahoratini oshirish, bo'sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish hamda ularning ijtimoiy himoya tizimini mustahkamlash;

VI) Yosh oilalarda ijtimoiy – ma'naviy muhitni sog'limlashtirish, xonadonlarga tashrif buyurib ularning muammolarini o'rganish va bartaraf etish tizimini mustahkamlash, yosh xotin – qizlarning ijtimoiy himoyasini kuchaytirish, ular o'rtasidagi salbiy holatlarning oldini olish choralarini ko'rish;

VII) Barkamol avlodni tarbiyalashda ommaviy axborot vositalari va zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish¹.

Ayollarning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy huquqlarini himoyalashga qaratilgan 2018 yil 2 fevralda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash sohasidagi faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni xalqimiz tomonidan xotin-qizlar qo'mitalari faoliyatini sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarish, ayollarni har tomonlama muhofaza qilish va imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish borasidagi tarixiy hujjat sifatida qabul qilindi.

---

¹ Hamroyeva N. 2017 – 2021 – yillarda O'zbekiston Xotin – qizlar qo'mitasining yosh oilalar va qizlar bilan ishlash bo'yicha strategiyasi.//Fuqarolik jamiyati. 2017. №4. – B.11-15

Farmonda belgilab berilgan ustuvor yo'nalishlar va vazifalarni amaliyotda tatbiq etishni ta'minlashga qaratilgan 5 ta bo'lim va 56 ta bandedan iborat "Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi" tasdiqlandi. Farmonga muvofiq 2018-yil 1-apreldan fuqarolar yig'inlarining diniy ma'rifat va ma'naviy-axloqiy tarbiya masalalari bo'yicha maslahatchisi lavozimi o'rniga xotin-qizlar bilan ishlash va oilalarda ma'naviy-ahloqiy qadriyatlarni mustahkamlash bo'yicha mutaxassis lavozimi joriy etildi. Quyidagilar mutaxassisning asosiy vazifalari etib belgilandi:

- xotin-qizlarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, ularning muammolarini o'z vaqtida aniqlash, yordamga muhtoj bo'lgan va og'ir ijtimoiy ahvolga tushib qolgan xotin-qizlarga ijtimoiy-huquqiy, psixologik va moddiy yordam ko'rsatish;
- xotin-qizlarning bandligini ta'minlash, mehnat sharoitlarini yaxshilash, ularni oilaviy va xususiy tadbirkorlikka, hunarmandchilikka keng jalb etish;
- xotin-qizlar o'rtasida huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish, huquqbuzarlikka moyilligi bo'lganlar bilan yakka tartibda ish olib borish, jazoni ijro etish muassasalaridan ozod qilingan xotin-qizlarning ijtimoiy reabilitatsiyasi va moslashishi bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirishda davlat organlari, nodavlat notijorat tashkilotlar va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari bilan yaqin hamkorlik qilish;
- oilalarning reproduktiv salomatligini yaxshilash va tibbiy madaniyatini oshirish;
- oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash, erta nikoh va ajrashishlarning oldini olish bo'yicha samarali choralarni ko'rish.

Mutaxassis lavozimi oilalar soni 2000 gacha bo'lgan fuqarolar yig'inida 1 tadan, oilalar soni 2000 va undan ortiq bo'lgan fuqarolar yig'inlarida esa 2 tadan joriy etiladi.

“Xotin-qizlarni qo’llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash sohasidagi faoliyatni tubdan takomillashtirish maqsadida, shuningdek, 2017-2021-yillarda O’zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo’nalishi bo’yicha Harakatlar strategiyasida belgilab berilgan vazifalarni inobatga olgan holda, Quyidagilar O’zbekiston Xotin-qizlar qo’mitasi faoliyatining ustuvor yo’nalishlari etib belgilandi:

birinchidan, xotin-qizlarni qo’llab-quvvatlashga doir davlat siyosatining samarali amalga oshirilishini ta’minlash, ularning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish hamda ularning mamlakat ijtimoiy-siyosiy hayotidagi roli va faolligini oshirish;

ikkinchidan, xotin-qizlarning muammolarini o’z vaqtida aniqlash, yordamga muhtoj bo’lgan va og’ir ijtimoiy ahvolga tushib qolgan xotin-qizlarning, shu jumladan, nogironligi bo’lgan ayollarning manzilli ro’yxatlarini tuzish, ularga ijtimoiy-huquqiy, psixologik va moddiy yordam ko’rsatish;

uchinchidan, xotin-qizlarning bandligini ta’minlash, mehnat sharoitlarini yaxshilash, xotin-qizlarni, ayniqsa, qishloq joylardagi yosh qizlarni oilaviy va xususiy tadbirkorlikka, hunarmandchilikka keng jalb etish masalalarida har tomonlama manzilli qo’llab-quvvatlash;

to’rtinchidan, xotin-qizlar o’rtasida huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish, birinchi navbatda, huquqbuzarlikka moyilligi bo’lganlar bilan yakka tartibda ish olib borish hamda jazoni ijro etish muassasalaridan ozod qilingan xotin-qizlarning ijtimoiy rehabilitatsiyasi va moslashishi bo’yicha chora-tadbirlarni amalga oshirishda davlat organlari va fuqarolik jamiyati institutlari bilan yaqin hamkorlikni ta’minlash”¹.

---

¹ www.Uzlidep.uz

Farmon bilan tashkil etilgan oilaviy poliklinika va qishloq vrachlik punktlari tuzilmalarida o'smir qizlar va fertil yoshidagi ayollar uchun "ayollar maslahatxonalarini" ni tashkil etish, Zulfiya nomidagi davlat mukofotiga nomzodlar uchun yanada keng imkoniyatlar eshigining ochilgani, jamiyat va davlat hayotida o'rnak ko'rsatgan, onalik va bolalik muhofazasiga munosib hissa qo'shgan ayollarga "Mo'tabar ayol" ko'krak nishoni ta'sis etilgani, xotin-qizlar va oilani qo'llab-quvvatlash jamoat fondi faoliyatining tashkil etilayotgani O'zbekiston xotin-qizlariga ko'rsatilayotgan yuksak hurmat-e'tibor namunasi, keng imkoniyatlar bilan birga mas'uliyatini ham oshiradi.

Joriy yilning 15-18 may kunlari Xitoyda ilk marta ShHT bilan hamkorlikda "Ayollar kuchining birlashishi, umumiy taraqqiyot sari harakat" mavzusida ayollar xalqaro forumi o'tkazildi. Anjuman Xitoy ayollar federatsiyasi va ShHT tomonidan o'tkazildi. Mamlakatimiz delegatsiyasiga O'zbekiston Bosh vazirining o'rinbosari Tanzila Norboeva rahbarlik qildi.

Butunxitoy ayollar federatsiyasi tomonidan tashkil etilgan forumning ochilishida O'zbekiston delegatsiyasining rahbari T.Norboyeva chiqish qildi. Forum qatnashchilari O'zbekistonda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar, shuningdek, gender, ijtimoiy va oilaviy siyosat sohasidagi yutuqlarni amalga oshirishga qaratilgan yirik siyosiy dasturning asosiy yo'nalishlari bilan tanishtirildi.

Forumda Xitoy, Qozog'iston, Qirg'iziston, Pokiston, Tojikiston, O'zbekiston, Ozarbayjon, Afg'oniston, Armaniston, Belarus, Mo'g'uliston va Nepal delegatsiyalari ikki tomonlama va mintaqalararo darajada turli sohalardagi ayollar tashkilotlarining holati va hamkorlik istiqbollari muhokama qildilar. Delegatsiyalar ShHT doirasida mintaqalararo hamkorlikning yangi formatini qo'llab-quvvatlashdi¹.

---

¹ www.uza.uz

XULOSA

“Ayol xonadon charog’boni, fayzi. Ayol ishchi, xodim, u hech narsani e’tibordan soqit qilmagan holda, oqilona qarorlarni qabul qiladi. Ayol, har bir inson ko’z o’ngida ona siymosini gavdalantiradigan, bu so’z har qaysi zamonlarda ham bugungidek qadr topgan deyish mushkul. Inson paydo bo’libdiki, ayol o’z oilasi olovini, chirog’ini yoqib turuvchi kishi sifatida yoki oilasini boqish va farzand tarbiyalovchi shaxs sifatida yashab kelgan. Vaqt o’tishi bilan hayot tarzi, tarixiy - madaniy shart - sharoitlar insoniyatni har tomonlama rivojlanishiga ta’sir etmay qolmadi”¹.

Urushlar, ocharchilik, qullik, zo’ravonlik va kamsitishlar natijasida eng ko’p aziyat chekayotgan va insoniy haq-huquqlari poymol qilinayotgan ayollar, tarixiy davr bosqichlarida o’z huquqlarini yoqlab chiqishni, hamda ayollarga endi ikkinchi darajali shaxs sifatida emas, balki, jamiyatning to’laqonli a’zosi sifatida qarashni taqozo qila boshladi. Buning natijasida gender tenglik masalalarida ayollar huquqlarining himoyasi ularning kamsitilishiga chek qo’yishdagi muhim bir yangicha bosqichga o’tildi. Ayol bu nozik va qudratli hilqatdir. Ayol borki hayot davom etadi. Ta’kidlash kerakki, rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotida ayollar katta rol o’ynamoqda. Ushbu mamlakatlarning jadal iqtisodiy rivoji bevosita ayollarning biznes sohasida salmoqli yutuqlarga erishishiga olib kelmoqda.

O’zbekiston Respublikasi BMT ning teng huquqli a’zosi bo’lganidan so’ng bu xalqaro jamiyatning “Xotin-qizlarga nisbatan kamsitishning barcha turlarini bartaraf etish to’g’risida”gi Konvensiyasi va boshqa xotin-qizlar teng huquqliligini himoya qilish bo’yicha konvensiyalar va xalqaro shartnomalarga qo’shildi. Davlat xotin-qizlarni kamsitmaslik siyosatini yuritish bo’yicha o’z ustiga majburiyatlar oldi, tegishli qonunlar ishlab chiqildi.

---

¹ Azimov A. Ayol va olam. Hurriyat.//2017. №10. – B. 5.

Xalqaro va milliy qonunchilikda ayol huquqlarining himoya qilinishi va ularning kafolatlari tobora o'zining ijobiy ko'inishiga ega bo'lib borayotgan bir sharoitda, ayollarimizning o'zlariga berilayotgan imkoniyat va imtiyozlardan foydalanishlari hamda insoniyatning har tomonlama rivoji yo'lida tengma - teng odimlashlari tahsinga sazovordir. Albatta bunga zamin O'zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi va unda belgilangan normalar mustahkam kafolatdir.

“O'zbekiston Respublikasi Birinchi prezidenti I.A. Karimovning “Insoniyat tarixi shundan guvohlik beradiki, ming yillar davomida har har qaysi jamiyatning madaniy va ma'naviy barkamolligi, ayollarga bo'lgan munosabati bilan belgilanadi. Ayniqsa, ayollarga sharqona ehtirom va e'zoz biz uchun ibratli merosdir”¹ degan gaplari har bir millat ertasiga befarq bo'lmagan va o'zining kelajagini yorug' kunlarda tasavvur qiladigan inson yuragini uyg'otib turadi. Zero, hayotda insoniy qadr topgan, o'zining imkoniyatlarini barcha sohalarda erkin namoyish eta oladigan ayolgina har tomonlama sog'lom yosh avlodni tarbiyashda mas'uliyat bilan yondasha oladi va jamiyat rivojiga o'zining munosib hissasini qo'shadi deyishimiz mumkin.

Joriy yil 8- mart Xalqaro xotin - qizlar bayrami munosabati bilan Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning yo'llagan tabrigi barcha o'zbek xotin – qizlarini qolaversa, O'zbekistonda istiqomat qilayotgan turli millat ayollarini ham benihoya xursand qildi. Prezidentimiz o'z tabrik so'zlarida: “Ayolning nafosati va nazokati, vafo va sadoqati, aql-zakovati va fidoiyligi asrlar mobaynida yer yuzida hayot davomiyligi va abadiyligiga asos bo'lib keladi. Shu bois ham dunyodagi eng buyuk san'at asarlari, qo'shiq va qasidalar, me'moriy obidalar ayollar sha'niga bag'ishlangandir.

---

¹ Mo'minov A.R. Tillaboyev M. A Inson huquqlari. Ayollar huquqlari va erkinliklarni himoya qilishga oid milliy qonunchilik asoslari. //T .: Adolat. 2013.353-b.

Hozirgi vaqtda mamlakatimizda turli soha va tarmoqlarda mehnat qilayotgan ishchi va xizmatchilarning 45 foizini xotin-qizlar tashkil etadi. Jumladan, davlat va jamoat tashkilotlari tizimida 1 ming 400 ga yaqin opa-singillarimiz rahbarlik lavozimlarida mehnat qilmoqda. Ulardan 17 nafari senator, 16 nafari Oliy Majlis Qonunchilik palatasi deputati bo'lib, 1 ming 75 nafari esa xalq deputatlari mahalliy kengashlari tarkibida faoliyat yuritmoqda.

O'nlab opa-singillarimiz "O'zbekiston Qahramoni", "O'zbekiston fan arbobi", "O'zbekiston xalq o'qituvchisi", "O'zbekiston xalq shoiri", "O'zbekiston xalq artisti" singari davlatimizning yuksak faxriy unvonlariga, orden va medallariga sazovor bo'lgan. Ularning orasida 500 nafardan ziyod fan doktorlari va akademiklar, minglab fan nomzodlari o'z bilimi va iste'dodi bilan Vatanimiz ravnaqiga astoydil xizmat qilib kelmoqda"¹.

Mazkur ilmiy izlanish jarayonida O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasida ayollar huquqlarining kafolatlari hamda uni boshqa qonunosti hujjatlarida belgilanganligi, erkak va ayol tengligini ta'minlash borasida quyidagi takliflarni ishlab chiqdik:

Birinchi, O'zbekiston Respublikasidagi Ayollar huquqlarini himoya qiluvchi nodavlat notijorat tashkilotlar faoliyatini takomillashtirish;

Ikkinchi, ayollar huquqlari va erkinligini to'laqonli ta'minlaydigan xalqaro tashkilotlar, fondlar, jamg'armalar bilan hamkorlikdagi faoliyatini kuchaytirish;

Uchinchi, Respublikamizning barcha mahallalarida ayollarning oiladagi huquqlarini taminlaydigan, ularning muammolarini o'rganadigan va ayol huquqlarini ta'minlashga yordam beradigan komissiyalar tashkil etish;

---

¹ www.press-service.uz

To'rtinchidan, Respublikamizdagi kam ta'minlangan oilalarga xotin – qizlar qo'timasi, fondlar tomonidan moddiy va ma'naviy qo'llab – quvvatlash faoliyatini tashkil etish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

I. Rahbariy adabiyotlar

1. Karimov I.A. Bizdan ozod va obod Vatan qolsin. –T.: O'zbekiston. 1994. T.2. -380 b.
2. Karimov I.A. O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida. – T.: O'zbekiston. 1995. -269 b.
3. Karimov I.A. Yangicha fikrlash va ishlash – davr talabi. T.5. -T.: O'zbekiston. 1997. T.5. -384 b.
4. Karimov I.A. Ozod va obod vatan, erkin va farovon hayot – pirovard maqsadimiz. –T.: O'zbekiston. 2000. T.8. -528 b.
5. Karimov I. A. Vatan ravnaqi uchun har birimiz mas'ulmiz. -T.: O'zbekiston. 2001. T.9. -439 b.
6. Karimov I.A. Xavfsizlik va tinchlik uchun kurashmoq kerak. –T.: O'zbekiston. 2002. T.10. - 432 b.
7. Karimov I.A. Biz tanlagan yo'l – demokratik taraqqiyot va ma'rifiy dunyo bilan hamkorlik yo'li. –T.: O'zbekiston. 2003. T.11. -320 b.
8. Karimov I.A. Bizning bosh maqsadimiz – jamiyatni demokratlashtirish va yangilash, mamlakatni modernizatsiya va isloh etishdir. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senatining qo'shma majlisidagi ma'ruza. -T.: O'zbekiston. 2005. -64 b.
9. Karimov I.A. Inson, uning huquqlari va erkinliklari – oliy qadriyat. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganligining 13 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimda qilgan ma'ruzasi.-T.:O'zbekiston.2005.
10. KarimovI.A. Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi. – T.: O'zbekiston. 2010. 38 -39 b.
11. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. Ma'naviyat. 2016.

12. Karimov.I.A. Ona yurtimiz baxt-u iqboli va buyuk kelajagi yo'lida xizmat qilish - eng oliy saodatdir. O'zbekiston. 2015.
- 13.Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. T.,“O'zbekiston”, NMIU, 2017.
- 14.Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. T.: “O'zbekiston” NMIU, 2016.
- 15.Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. T.,“O'zbekiston”, 2017.
- 16.O'zbekiston Prezidenti Mirziyoyev Sh.M. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi, T., “O'zbekiston”, 2018.

II.O'zbekiston Respublikasining normativ - huquqiy hujjatlar

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. -T.: O'zbekiston, 2017.
2. “O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. 2017 yil, 7-fevral.// O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017 yil, №6.
3. O'zbekiston Respublikasi Ichki Ishlar organlari to'g'risidagi Qonuni. 2016.
4. O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksi. -T.: Adolat. 1998. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1998 yil, №5-6, ilova
5. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. -T.: Rasmiy nashr. 2003.
6. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik protsessual kodeksi. -T.: 2005.
7. O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi. – T.: Rasmiy nashr. 2003. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1996 yil, №2-ilova; 1996 yil, 11-12-son.

III Asosiy adabiyotlar

1. Gender asoslari. Nazariya va amaliyot //Oliy o'quv yurtlari uchun o'quv qo'llanma. – T.: 2003. – B. 45
2. M. Rustamboyev, D. Ahmedov, S. Xidirov, I. Bekov. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini o'rganish //T.: Yangi asr avlodi, 2005.-B.356.
3. S. Mirzaahmedova. Xotin – qizlar va bolalarning huquqlariga oid qonun kafolatlari. T.: O'zbekiston, 2000. – B. 235.
4. R. Shog'ulomov, M. M. Do'st, X Sultonov Ayolga erhtirom // - T.: O'zbekiston,1999. – B.143-144. 320.
5. Karimova M. Huquq va adolat: o'tmish, bugun, istiqloq. Yurist-Media Markazi. 2009. –B.189- 192. 416.
6. Shahribonu H. Gender muammosi: uni hal etishning o'ziga xos jihatlari. Huquq va Burch.T.:Ko'hi nur 2008. -B.30.

IV Ommaviy – axborot nashrlari

1. Azimov. A. Ayol va olam. Huriyat. 2017.8- mart 10-son. –B.5 .
2. Huseynova. A. Fuqarolik jamiyati va ayollar faolligi. Ijtimoiy fikr – inson huquqlari. 2011.№ 4. – B. 25-30,155.
3. Shamsiyeva. M. X. Xotin – qizlarning gender tengligi – jamiyat taraqqiyotining mezoni. Buxoro Davlat Universiteti ilmiy axborot jurnali. Standart poligraf. 2015. №1. – B.124.162.
5. Karimova. M. Ayol mavqei: kecha va bugun. Tafakkur №-1. "Sharq" 2015. – B.114. B127.
6. Amirova D. Erkaklar va ayollarning teng huquqligi.//Huquq va burch 2008.

V Internet ma'lumotlari

1. <http://lex.uz>
2. <http://gov.uz>
3. <http://norma.uz>
4. <http://uzlidep.uz>
5. <http://uza.uz>
6. <http://president.uz>

ILOVA

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VAZIRLAR MAHKAMASINING

QARORI

XOTIN – QIZLARNI VA OILANI QO'LLAB - QUVVATLASH JAMOAT

FONDI FAOLIYATINI TASHKIL ETISH TO'G'RISIDA

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash sohasidagi faoliyatni tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida” 2018 yil 2 fevraldagi PF-5325-son Farmoniga muvofiq hamda xotin-qizlar va oila institutini yanada qo'llab-quvvatlash maqsadida Vazirlar Mahkamasi qaror qiladi:

1. Quyidagilar:

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash sohasidagi faoliyatni tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida” 2018 yil 2 fevraldagi PF-5325-son Farmoniga muvofiq O'zbekiston Xotin-qizlar qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi “Oila” ilmiy-amaliy tadqiqot markazi (keyingi o'rinlarda “Oila” markazi deb ataladi) muassisligida Xotin-qizlarni va oilani qo'llab-quvvatlash jamoat fondi (keyingi o'rinlarda Jamoat fondi deb ataladi) tashkil etilganligi;

Jamoat fondining asosiy vazifalari etib xotin-qizlarni va oilani har tomonlama qo'llab-quvvatlash, shu jumladan, og'ir ijtimoiy ahvolga tushib qolgan xotin-qizlar va oilalarga, nogironligi bo'lgan ayollarga moddiy yordam ko'rsatish, xotin-qizlarga oilaviy va xususiy tadbirkorlik, hunarmandchilikni tashkil etishda, mehnat bozorida talab yuqori bo'lgan kasblar bo'yicha bilim va ko'nikmalarni egallashda ko'maklashish belgilanganligi ma'lumot uchun qabul qilinsin.

2. Jamoat fondi muassislarining:

Xotin-qizlarni va oilani qo'llab-quvvatlash jamoat fondining vasiylik kengashi (keyingi o'rinlarda Vasiylik kengashi deb ataladi) tarkibini 1-ilovaga muvofiq;

Xotin-qizlarni va oilani qo'llab-quvvatlash jamoat fondining ijro etuvchi direksiyasi tuzilmasini 2-ilovaga muvofiq;

Xotin-qizlarni va oilani qo'llab-quvvatlash jamoat fondining ijro etuvchi direksiyasi (keyingi o'rinlarda Ijro etuvchi direksiya deb ataladi) xodimlarining mehnatga haq to'lashning Yagona tarif setkasi bo'yicha razryadlarini 3-ilovaga muvofiq tasdiqlash;

Ijro etuvchi direksiya xodimlariga davlat boshqaruvi organlari xodimlari uchun qonun hujjatlarida belgilangan mehnatga haq to'lash va rag'batlantirish shartlarini qo'llash to'g'risidagi qarori ma'qullansin.

3. O'zbekiston Xotin-qizlar qo'mitasi va "Oila" markaziga ikki hafta muddatda qonun hujjatlarida belgilangan tartibda Jamoat fondining ustavini tasdiqlash, Jamoat fondini tashkil etish uchun zarur bo'lgan dastlabki mablag'larni shakllantirish hamda uni davlat ro'yxatidan o'tkazish bo'yicha tegishli choralarni ko'rish tavsiya etilsin.

4. Quyidagilar:

Vasiylik kengashi Jamoat fondining oliy organi, Ijro etuvchi direksiya ijro organi hisoblanishi;

Ijro etuvchi direksiyaga Vasiylik kengashi tomonidan lavozimga tayinlanadigan va ozod qilinadigan ijrochi direktor rahbarlik qilishi;

Jamoat fondi va Ijro etuvchi direksiyaning daromadlar va xarajatlar smetasi, yillik amalga oshiriladigan asosiy tadbirlar rejasi Vasiylik kengashi tomonidan tasdiqlanishi ma'lumot uchun qabul qilinsin.

5. O'zbekiston Xotin-qizlar qo'mitasi, "Oila" markazi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining quyidagilarni Jamoat fondi mablag'larini shakllantirish manbalari etib belgilash to'g'risidagi taklifi ma'qullansin:

O'zbekiston Xotin-qizlar qo'mitasi va "Oila" markazining asoslangan hisob-kitoblariga muvofiq har yili 300 mlrd. so'mgacha bo'lgan miqdorda ajratiladigan O'zbekiston Respublikasining Davlat byudjeti mablag'lari;
yuridik va jismoniy shaxslarning homiylik xayriyalari;

qonun hujjatlarida taqiqlanmagan boshqa manbalar.

6. Jamoat fondining mablag'lari Vasiylik kengashining qaroriga muvofiq quyidagi tadbirlarni moliyalashtirishga yo'naltirilishi inobatga olinsin:

xotin-qizlarni va oilani har tomonlama qo'llab-quvvatlash, shu jumladan, og'ir ijtimoiy ahvolga tushib qolgan xotin-qizlar va oilalarga, nogironligi bo'lgan ayollarga moddiy yordam ko'rsatish;

xotin-qizlarga oilaviy va xususiy tadbirkorlik, hunarmandchilikni tashkil etishda, mehnat bozorida talab yuqori bo'lgan kasblar bo'yicha bilim va ko'nikmalarni egallashda ko'maklashish;

xotin-qizlarga oilaviy va xususiy tadbirkorlikni tashkil etishda imtiyozli kreditlar berish;

onalik va bolalikni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, oila institutini mustahkamlash bo'yicha vazifalarning amalga oshirilishini moliyaviy qo'llab-quvvatlash;

yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash, zamonaviy namunali oilani shakllantirish, uning ma'naviy-axloqiy negizlari va an'anaviy oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash bo'yicha maqsadli ishlar olib borilishiga ko'maklashish;

og'ir ijtimoiy vaziyatga tushib qolgan xotin-qizlarni, shu jumladan, nogironligi bo'lgan, kam ta'minlangan, farzandlarini to'liqsiz oilada tarbiyalayotgan va uy-joy sharoitini yaxshilashga muhtoj onalarni turar-joy bilan ta'minlashda boshlang'ich badallarini qaytarilmaslik sharti bilan to'lab berish;

O'zbekiston Xotin-qizlar qo'mitasi va "Oila" markazining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash va tizimda faoliyat yuritayotgan xodimlarni moddiy qo'llab-quvvatlash;

Ijro etuvchi direktsiyani saqlash.

7. Jamoat fondiga O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjetidan ajratiladigan mablag'larning:

60 foizi O'zbekiston Xotin-qizlar qo'mitasining asosiy faoliyat yo'nalishlaridan kelib chiquvchi tadbirlarga, shundan 10 foizi O'zbekiston Xotin-qizlar

qo'mitasining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash va tizimda faoliyat yuritayotgan xodimlarni moddiy qo'llab-quvvatlash uchun;

40 foizi "Oila" markazining asosiy faoliyat yo'nalishlaridan kelib chiquvchi tadbirlarga, shundan 10 foizi "Oila" markazining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash va tizimda faoliyat yuritayotgan xodimlarni moddiy qo'llab-quvvatlash uchun ajratilishi inobatga olinsin.

8. Vasiylik kengashiga:

O'zbekiston Xotin-qizlar qo'mitasi va "Oila" markazining asosiy faoliyat yo'nalishlariga ajratiladigan mablag'larning hisob-kitobi alohida yuritilishini ta'minlash maqsadida har bir yo'nalish uchun O'zbekiston Respublikasi aktsiyadorlik tijorat Xalq bankida alohida hisobraqamlar ochish;

Ijro etuvchi direktsiyaga yuklangan vazifalarning amalga oshirilishini ta'minlash maqsadida unga bitta maxsus yengil avtotransport vositasini saqlash uchun limit ajratish tavsiya etilsin.

Mazkur qarorning bajarilishini nazorat qilish O'zbekiston Respublikasi Bosh vazirining o'rinbosari - O'zbekiston Xotin-qizlar qo'mitasi raisi T.K. Narbaeva zimmasiga yuklansin.

O'zbekiston Respublikasining Bosh vaziri A. ARIPOV

Toshkent sh.

2018 yil 14 mart,

201-son

MUNDARIJA

KIRISH	3
I Bob Ayollar huquqlarini himoya qilishning xalqaro huquqiy asoslari	8
1.1. Ayollar huquqlarini himoya qilish bo'yicha xalqaro konferensiyalar	8
1.2. Xalqaro tashkilotlarning huquqiy hujjatlari	19
II Bob O'zbekistonda ayollar huquqlarini himoya qilishning milliy huquqiy mexanizmi	31
2.1 O'zbekiston Respublikasida ayollar huquqlarini himoya qilishning huquqiy asoslari	31
2.2 O'zbekiston Respublikasida ayollar huquqlarini himoya qilish strategiyasining mohiyati	50
XULOSA	58
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI	62
ILOVA	66